

Demokratický střed

Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě

2. číslo, únor 2013, cena: 35 Kč

■ Který prezident by nechtěl být hvězdou?
Sedmi středoevropským prezidentům se toto přání splnilo – alespoň na naší obálce.

fotomontáž: Pavel Lukáš

Uvnitř najdete:

- ☞ **Téma: Jak se vládne středoevropským prezidentům**
- ☞ **Nebyli jsme první: Demokratický střed za I. republiky**
- ☞ **Básník Rafał Wojaczek poprvé v českém překladu**

- **Úvodník**
Souhvězdí Demokratického středu (Tomáš Fošum) str. 3

- **Česko:**
Žil, byl Václav Havel (Tomáš Fošum) str. 4

- **Téma (středoevropští prezidenti):**
Prezident v Polsku – pravomoci, tradice, osobnosti (Vít Dostál) str. 7
Čekání na Havla (Igor Blahušiak) str. 9
Gauck reprezentuje směs liberalismu a konzervatismu (Tereza Vávrová) str. 11
Heinz Fischer (Miroslav Šepták) str. 12

- **Politika a společnost:**
Kvantifikovaná cesta Pobaltím (Tomáš Orlík) str. 14
Ekonomické sjednocení Německa? (Klára Spáčilová) str. 16
Tři mušketýři po 400 letech (Tomáš Fošum) str. 18
Vánoční úvaha o centrálních bankách (Marie Bydžovská) str. 20

- **Historie a současnost:**
Nebyli jsme první. Demokratický střed za I. republiky (Petr Zenkner) str. 21
Letmý pohled pod pokličku prvorepublikové religiozity (Kateřina Hamplová) str. 25

- **Kultura:**
Protimluv, který je (Lucie Zakopalová) str. 26
Monodrama Chudí v Lodži (Magda Juránková) str. 28
O životě za zdí s Marií Haushoferovou (Jan Jüptner) str. 29

- **Přečtete si v příštím čísle:** str. 32
Start seriálu zraněná města (tentokrát už doopravdy)
Miloš Doležal a jeho Čihošťský zázrak
Kolik tváří má Janusz Palikot?

• Demokratický střed •

1/2013, vydáno v únoru 2013, Ročník II.

adresa: Petr Zenkner, Koněvova 240, Praha 3, 130 00

e-mail: redakce@demokratickystred.cz, **web:** www.demokratickystred.cz

šéfredaktor: Tomáš Fošum

zástupce šéfredaktora: Petr Zenkner

redakční rada: Tomáš Chlum, Magda Juránková

grafická úprava: LUSEL

kresby, fotomontáže: Pavel Lukáš

vydavatel: občanské sdružení Demokratický střed

registrační číslo MK ČR E 20906, ISSN 1805-6202, vychází 4x ročně

Souhvězdí Demokratického středu

I tvůrci Demokratického středu se svezli na tuzemské prezidentské vlně a připravili číslo, jehož hlavním tématem jsou střeoevropští prezidenti. Z posádky Velkého vozu, která na Vás, milé čtenářky a milí čtenáři, shlíží z obálky, uvnitř čísla blíže představujeme „čestného makléře“ Heinze Fischera a „nejstřeoevropštějšího“ německého prezidenta Joachima Gaucka. Nad Pražským hradem září až do 7. března tohoto roku hvězda Václava Klause. Blednoucímu svitu české hlavy státu jsme se důkladně věnovali v minulém, historicky prvním čísle Demokratického středu, tudíž protentokrát necháváme Václava Klause sedět převážně na střídačce. Do hry zasahuje jen v úvodním článku o Václavu Havlovi. První dva české prezidenty už od sebe zkrátka oddělit nelze... V obecnější rovině se nesou články o polských a slovenských prezidentech. Maďarskou, resp. ukrajinskou hvězdu Velkého vozu přiblížíme v některém z dalších čísel. Přece jenom, sedmero prezidentů v jednom čísle by bylo trochu moc, a my chceme dát prostor i jiným tématům.

V prostřední části časopisu Vás zveme na kvantifikovanou cestu Polskem a Pobaltím. Autor článku, nejsa prezidentem, se na ni vydal malým vozem. Seznámit se můžete i s důsledky sjednocení Německa nebo s tím, co všechno může způsobit nedostatek odvahy v politice. V rubrice „Historie a současnost“ odkrýváme tajemství, alespoň pro ty, co neholdují historii. Nejsme totiž první tohoto jména, Demokratický střed existoval

už za první republiky. Máme s ním něco společného? Odpověď naleznete uvnitř listu. Do časů první republiky Vás přemístí i článek o církvích.

Oproti prvnímu čísle se nám rozrostla část vymezená kultuře. Upřímně se z toho radujeme. Soustředíme se sice převážně na politicko-spoločenské dění, nicméně nechceme, aby kultura zůstala Popelkou, a to přesto, že Popelce to sluší i s koštětem v ruce. A pořádek musí přece někdo zajistit! Pro pořádek proto dodávám, že v kulturní rubrice naleznete texty pojednávající o českém vydání básní polského buřiče Rafała Wojaczka, divadelní adaptaci románu Chudí v Lodži a o životě za zdí, kde se žije trochu jinak než v krajině za zrcadlem.

Zrcadlo představuje zpětnou vazbu. Právě o ni bychom Vás rádi poprosili. Pokud byste nám po přečtení tohoto čísla chtěli sdělit své názory, připomínky, výtky, případně i nějakou pochvalu, v tiráži najdete naši e-mailovou adresu. K dispozici jsou Vám samozřejmě i naše internetové stránky a profil na facebooku. Budeme rádi za každou reakci. Díky kalendáři jsme se sice přehoupli už do druhého ročníku, ale ve skutečnosti stále stojíme na počátku, přičemž hodláme náš čtvrtletník i za Vaší pomoci neustále zlepšovat. Přejeme Vám příjemnou četbu druhého čísla Demokratického středu.

Tomáš Fošum

DEBATY O ČESKÝCH ZÁJMECH

Cílem cyklu Debat o českých zájmech je přispět k posílení kvalitní veřejné diskuze o tom, co jsou nebo by měly být zájmy České republiky v kontextu Evropské unie a globálních trendů.

Česká republika je doma i v zahraničí dlouhodobě kritizována za to, že není schopna jednoznačně a konsistentně pojmenovat své zájmy, priority a cíle, kterých chce v Evropě a ve světě dosahovat. Tento projekt si klade za cíl přispět ke kultivaci veřejné debaty v České republice organizací série podvečerních diskusí v atraktivním a dynamickém formátu, který umožní přehledný a srozumitelný střet argumentů relevantních osobností na témata českých zájmů v oblasti ekonomické, sociální a politické.

NADCHÁZEJÍCÍ DEBATY SE BUDOU ZABÝVAT TÉMATY:

SOCIÁLNÍ A IMIGRAČNÍ POLITIKA
BEZPEČNOSTNÍ POLITIKA
BANKOVNÍ DOHLED EU

Více informací naleznete na našich webových stránkách a na facebookovém profilu.

Kancelář: Vltavská 12, 150 00 Praha 5
Telefon: +420 210 088 877

E-mail: info@evropskehodnoty.cz
Web: www.evropskehodnoty.cz

Facebook: www.facebook.com/Evropskehodnoty

ODPOVĚDNÉ VLÁDNUTÍ • SEBEVĚDOMÝ ZÁPAD • EVROPSKÁ INTEGRACE • VNITŘNÍ BEZPEČNOST • VITÁLNÍ EKONOMIKA

Žil, byl politik Václav Havel

Když se do světa rozléta zpráva o úmrtí Václava Havla, začala značná část jeho spoluobčanů naprosto upřímně truchlit. Přitom Havel se dle několika svědectví cítil v posledních letech svého života zapomenutý a osamělý. Už ve své knize *Prosím, stručně* (2006) poněkud zahořkle tvrdil, že někteří lidé se mu vyhýbají pomalu jak za disidentských časů a že jeho bývalí spolupracovníci z Hradu si s sebou nesou jistý cejch. Tyto povzdechy působily poněkud přehnaně. V posledním roce života Václava Havla bezpochyby zranily snahy některých osob zviditelnit se na jeho úkor i nepříliš oslavné recenze na jeho film *Odcházení*. Jen se tak prohloubil exprezidentův pocit, že není doma prorokem. Svůj lehký distanc od českého prostředí dával občas najevo poznámkami o „čecháčkovství“ a zdejším hluboce zakořeněném maloměšťáctví. Na rozdíl třeba od takového Václava Klause si sice dokázal dělat legraci sám ze sebe, ale kritiku v médiích snášel stejně těžce jako on. Svědčí o tom termín „nakyslíci“, jež vynalezl pro své kritiky z řad komentátorů a publicistů. Jakoby každá kritika musela vycházet z nějaké závisti či omezenosti...

Jednou z příčin spontánní vlny smutku, která se přehnala Českem v předloňském prosinci a jejíž dozvuky trvají dodnes, byla jistá nostalgie. Václav Havel představoval hlavní postavu tzv. Sametové revoluce, tedy návratu svobody do našich končin. Zpočátku byl veselým prezidentem, který po komunistických papaláších působil jako zjevení. Rozevlátý dramatik s klukovským úsměvem, bývalý politický vězeň, který jezdil po Hradě na koloběžce a kamarádil se s Rolling Stones, dalajlámou a papežem. Svět ho uznával, za své filosoficky laděné projevy sklízel potlesk.

Václav Havel vydržel na Pražském hradě 13 let. Postupem času ztrácel na veselosti, okoukal se, jeho popularita klesala. Často vážně stonal, po smrti své první ženy se znovu oženil, přičemž

jeho druhou choť veřejnost přijímala o dost hůře. Příznivce mu ubíralo i jeho letité soupeření s Václavem Klausem, které přešlo v oboustrannou nelásku. Když ve své funkci končil, v nemalé části společnosti panovala jistá únava z Václava Havla. Po vypršení svého prezidentského mandátu v roce 2003 se stáhl víceméně do ústraní, věnoval se psaní a obraně lidských práv ve světě, přičemž k domácí politice se vyjadřoval jen zřídka. Pro svůj prezidentský odkaz nemohl udělat nic lepšího. Nechtě mu pomohl Václav Klaus, jehož některé kroky v prezidentské funkci zvyšovaly stesk po Havlovi. Tedy po prezidentovi, který měl respekt v zahraničí, nedělal vyslovené podrazy a neporušoval ústavu. Jistě, jeho politické preference nesouzněly s většinovým názorem ve společnosti. Ano, hrál své politické hry. Přesto zůstal člověkem, pro něhož představoval hlas svědomí nejdůležitějšího rádce. Jakým byl politikem?

Nepolitický Vašek a standardní Václav

V disidentském období Havel svůj vstup do profesionální politiky vylučoval. V případě změny režimu

hodlal zůstat veřejně angažovaným intelektuálem, který bude politikům maximálně radit. Když se ale v revolučních dnech roku 1989 naskytlá příležitost stát se prezidentem, stal se jím rád, byť to vydával za osobní oběť. V době převratných změn, kdy se rozpadl Sovětský svaz a jeho bývalé kolonie se vracely do náruče demokratického Západu, politika Václava Havla bavila. Prezidentská funkce mu otevírala dveře k nejrůznějším politikům, umělcům, vědcům, zkrátka setkával se spoustou zajímavých lidí, k nimž by se coby pouhý slavný dramatik či disident nikdy nedostal. Jako spisovatel se realizoval při psaní četných projevů, kterým přikládal velkou váhu.

Krátce po revoluci Havel disponoval téměř absolutní mocí, kterou ale brzy ztratil, neboť politiku v pravém slova smyslu dělat neuměl a zřejmě ani umět nechtěl. V návaznosti na své texty z disentu se hlavně zpočátku svého prezidenství snažil hledat alternativy ke klastickému stranickému systému a býval proto kritizován za „nepolitickou politiku“, která v očích jeho kritiků představovala elitářství, zákulisní metody, nestandardní řešení nebo utopistický projekt.

■ Ideální následovník Václava Havla? Kniže se prezidentem nakonec nestal.

foto: Gita Vašíčková

Nelze psát o Václavu Havlovi a nezmínit Václava Klause. Dvě největší postavy našich polistopadových dějin se málokdy v něčem shodly. Kolem obou mužů se zformovaly tábory fanoušků, které dodnes – navzdory Havlově smrti – spolu soupeří. Zatímco Klaus sám sebe definoval jako zastávce standardní politiky založené na systému politických stran, první český prezident spatřoval ve stranách zbyrokratizované struktury, které vedou k anonymizaci moci. Jestliže Václav Klaus kudy chodí, tudy mluví o své pravocivosti, Václav Havel sám sebe vnímal jako člověka jsoucího nad běžnou politikou.

Pravicově-levicově zelený válečník

Někteří lidé řadí se napravo označovali prvního českého prezidenta za „levičáka“, ba dokonce za „neomarxistu“. Tyto nálepky často užívali lidé hlásící se ke Klausovi. Naopak pro komunisty byl Havel již před rokem 1989 zaprodancem kapitalismu, a tedy bezpochyby „pravíčkem“. Po roce 1989 se na jejich pohledu nic nezměnilo. Ostatně coby český prezident odmítal komunisty zvat na Hrad – na rozdíl od svého následníka, „pravého“ Klause... Každopádně rozhodně nebyl typickým socialistou, protože problematiku přerozdělování společenského bohatství víceméně neřešil.

I když pomineme obtíž s definováním „levicovosti“ a pravocivosti“, můžeme s klidem konstatovat, že Havel byl na politologické škále nezařaditelný. Na jednu stranu u něho můžeme pozorovat rysy pravického politika, neboť ačkoli nezbožňoval neviditelnou ruku trhu, ekonomické reformy s důrazem na soukromé vlastnictví podporoval (obecně, způsob provedení reformou později kritizoval). Navíc se u něj vyskytovaly konzervativní rysy projevující se například důrazem na tradice spojené s prezidentskou funkcí, které se snažil obnovit nebo zavést. Co se týče zahraniční politiky, podporoval americké, potažmo spojenecké vojenské intervence na Balkáně a Blízkém východě, které se klasickým evropským socialistům spíše zajídaly.

Havel byl kritizován zejména kvůli svému údajnému výroku o „humanitárním bombardování“, kterým měl obhajovat vojenskou operaci NATO proti Srbsku v roce 1999. Český prezident byl tehdy přesvědčený, že Miloševičovo vojsko páchá v Kosovu etnické čistky. Po neblahých zkušenostech z bosenské války se děsil toho, že Západ znovu dopustí hromadné vyvražďování obyvatelstva na evropském kontinentu. Možná se dopustil neobratného výroku, ale v důrazu na nutnost postavit se zlu byl konzistentní. Trochu přitom klamal tělem, neboť v 60. a 70. letech vypadal jak květinové dítě a i v prezidentských letech se přátelil s rockery nemilujícími „lampasy“, nicméně různé formy appeasementu kritizoval už jako disident. Například v polovině 80. let v textu Anatomie jedné zdrženlivosti zpochybnil úsilí západního mírového hnutí, které mělo někdy problém rozlišovat mezi nedemokratickým

■ Rozevlátý dramatik s cigaretou v ruce vstoupil do dějin.

foto: Tomáš Fošum

sovětským blokem a demokratickým Západem. Ač muž pera, neměl problém podpořit nasazení zbraní tam, kde byla v sázce lidská svoboda.

Do levicového tábora bývá řazen nejspíše kvůli své proklamované „zelenosti“, vzývání občanské společnosti a kritice konzumu. Přitom důraz na ochranu životního prostředí, úctu ke krajíně lze dnes pozorovat i u některých pravických politiků. Kritika „konzumní společnosti“ byla přítomna už v jeho disidentských textech a ne vždy zněla úplně přesvědčivě. Když si ve svém exprezidentském období vyjel autem po Evropě, rozčiloval se, jak kamiony převážejí tisíce kilometrů produkty, které lze vypěstovat na místě a není tudíž třeba je dovážet. Že i jeho automobil v tu chvíli znečišťoval životní prostředí, si Havel zase tolik nepřipouštěl. V jiném textu se zase přiznal, že má na chalupě vždy naplněnou ledničku, aniž by měl šanci všechno jídlo sníst. Buď jak buď, tepání konzumu nebylo na Havlovi to nejzajímavější.

Mocná občanská společnost

Ve své slavné disidentské eseji Moc bezmocných (1978) se Václav Havel sice primárně zabýval situací v nedemokratickém režimu, ale dotkl se i západního parlamentního systému. V něm nespatořoval žádnou spásnou alternativu a to hlavně kvůli údajně zbyrokratizovaným politickým stranám. Ty by do budoucna měly nahradit skupiny občanů – odborníků ad hoc se sdružujících k řešení konkrétních problémů. Skutečně poněkud utopická představa, z níž dodnes čerpají Havlovi kritici, podle nichž chtěl první český prezident nahradit stranický systém vládou samozvaných elit. Václav Havel skutečně nikdy stranám na chuť nepřišel, i když i jemu muselo být jasné, že parlament plný nestraničských odborníků by se nikdy na ničem neshodl a zemi by zachvátil chaos.

pokračování na 6. straně

dokončení z 5. strany

Moc bezmocných musíme vnímat v kontextu doby jejího vzniku. Havel ji psal v letech, kdy se na Západě rozvíjela tzv. nová sociální hnutí vymezující se vůči establishmentu. Bez možnosti cestovat na Západ a se ztíženým přístupem ke svobodným informacím (v době internetu a „chytrých“ telefonů něco obtížně představitelného) mohl podlehnout dojmu, že klasické politické strany v demokratickém světě pomalu končí. Ještě v létě 1989 v rozhovoru pro Svobodnou Evropu vylučoval návrat Československa k normální parlamentní demokracii a předvídal, že zde vznikne něco nového. Jako představitel Občanského fóra v prosinci 1989 prosazoval, aby se politické strany nepodílely na moci a fungovaly pouze jako základna pro růst nezávislých osobností. Tuto nerealistickou tezi brzy převálcoval přirozený vývoj, kdy se lidé začali sdružovat do stran na základě svých názorů resp. zájmů. Jako jeden z prvních to pochopil Václav Klaus, který si vybudoval mocenskou základnu v podobě ODS. Získal tak velkou výhodu vůči Havlovi, jehož stoupenci nebyli nikdy zorganizováni.

Když se Václav Havel i na základě svých praktických zkušeností smířil s nezastupitelnou rolí politických stran, začal se ve svých textech a veřejných vystoupeních více soustředit na občanskou společnost, s jejímž budováním měl ostatně neocenitelné zkušenosti z disentu. Co jiného totiž byla disidentská Paralelní polis než skupinou uvědomělých občanů starajících se o věci veřejné? Občanská společnost dle Havlových představ má právo zasahovat do politického dění. Politiku kontroluje, neboť občané by neměli být odkázáni pouze na své volební právo jednou za čtyři roky. Naopak Václav Klaus coby předseda ODS ztělesňoval zhruba tento postoj: nechť si naši kritici založí vlastní stranu a postaví se nám ve volbách. Bez mandátu od voličů se nemají do politiky co plést.

Opoziční smlouva jako důkaz?

Personalizovaný spor občanská společnost (Havel) versus „politická politika“ (Klaus) naplno vypukl v období po pádu Klausovy vlády na podzim 1997 a svého vrcholu dosáhl za tzv. opoziční smlouvy (1998 – 2002). Právě tuto smlouvu uzavřenou mezi ODS a ČSSD, jež na čtyři roky podvázala politický život v zemi, pokládal Václav Havel za potvrzení své teze, že pokud je slabá občanská společnost, stranám projde všechno. Jeho prezidentství dostalo novou náplň, když se mocenskému duu Václav Klaus – Miloš Zeman postavil a jejich účelové snahy měnit Ústavu ve prospěch velkých stran úspěšně napadal u Ústavního soudu. Dále podporoval různé občanské protesty proti „oposmlouvě“, které často iniciovali jeho příznivci. Lze říci, že svůj boj s účelovým paktem Klaus-Zeman prezident vyhrál, neboť opozičně-smluvní duo nedokázalo prosadit žádnou z plánovaných změn ústavy a po dalších volbách se rozpadlo.

■ Lidé, čtěte!

foto: Tomáš Fošum

Máme-li při tepání opoziční smlouvy učinit spravedlnosti zadost, musíme přiznat, že Václav Havel za její vznik jistou, byť nepřímou odpovědnost nesl, když praktikoval „nepolitickou politiku“ v zákulisí. Za Klausových vlád se tajně scházel s předsedy menších koaličních stran (ODA a KDU-ČSL), své blízké měl i v ODS. Klaus nabyl přesvědčení, že Havel sehrál při pádu jeho druhé vlády důležitou roli. Po následných volbách v létě 1998 přemlouval prezident Havel zase lídry Unie svobody a KDU-ČSL, aby šli do vlády se Zemanovou ČSSD a odsunuli Klause od moci. Václav Klaus se tudíž rozhodl udělit Václavu Havlovi lekcí z pragmatické politiky a uzavřel dříve nemyslitelnou dohodu se svým dlouholetým oponentem Zemanem.

Havlův pohled na občanskou společnost a politické strany se vyvíjel. Když v knize Prosím, stručně tvrdí, že strany musí vycházet z občanské společnosti, čerpat z ní „živiny“, má bezpochyby pravdu. Oživení současných personálně chřadnoucích stran se bez spolupráce s občanskými iniciativami neobejde. O nahrazení systému politických stran něčím novým Havel ve svých posledních letech nemluvil, a když už nebyl ve funkci, podporoval ve volbách Stranu zelených. Tiše tak opustil svou disidentskou tezi. Na rozdíl od Klause, který dodnes nechce o občanské společnosti nic slyšet, se dokázal poučit. A jejich spor „strany vs. občanská společnost“ pro mladou demokracii poučný byl, protože oba tábory musely svá stanoviska definovat, upřesňovat. Lidé tak dostávali dílčí odpovědi na otázky, co si ještě politici mohou dovolit a co už ne, potažmo co s tím případně může řadový občan dělat.

Pohádka o Havlovi

Bylo již výše řečeno, že Václav Havel podporoval americké vojenské intervence na Balkáně a na Blízkém východě. Obecně lze konstatovat, že měl pro americkou politiku slabost. Tamní prezidenty George Bushe st. a Billa Clintona považoval za své přátele, stýkali se i soukromě. V knize Prosím, stručně se netají

obdivem k vrcholným americkým představitelům. Dokážou zasvěceně mluvit na různá témata, dobře vypadají atd. S jistou nadsázkou můžeme prohlásit, že americký politický systém vyhovoval Havlovi politickému gustu. Strany zde nejsou tak ideologicky svázané jako v Evropě, jejich struktura je hodně volná. Díky volebnímu systému se většinou dostávají do popředí osobnosti. Vysoká politická kultura a rozvinutá občanská společnost kladou důraz na morální profil kandidátů. Díky svému poněkud pohádkovému životnímu příběhu byl Havel v Americe upřímně uctíván a jeho slovo zde mělo váhu, což jeho sympatie k této zemi prohlubovalo.

Při sledování dokumentárního filmu *Občan Havel* asi mnohým zatrnulo, když hlavní hrdina s vážnou tváří pronese větu, že on je prezidentem pravdy, nikoli lži. Jako každý člověk se přece nemohl ubránit sem tam nějakému selhání, když ne přímo lži. Ve svých promluvách často odkazoval

na mravní řád, řád bytí či planetární odpovědnost. Někdy to bylo na místě, občas se však ocital na hranici kýče. Jednou si postěžoval, že jej všichni po jeho zahraničních projevech plácají po zádech, ale pro změnu neblahých trendů, neudělají pak nic. Dostával se tak do schizofrenní situace, když chtěl působit jako myslitel, ale osobnosti mu tleskaly jako slavnému a zajímavému chlapíkovi. Často opakoval, že v zahraničí ho vnímají jako pohádkového hrdinu, který tak dlouho bušil hlavou o zeď, až spadla. Ostatně v tom opravdu spočívalo jeho kouzlo. Havlovy politologicky či filosoficky laděné texty obsahují četné zajímavé myšlenky, ale originálním politickým myslitelem asi nebyl. Byl spíše věčným hledačem bažicím po poznání. I proto se obklopoval lidmi z nejrůznějších koutů společnosti, čerpal z nejrůznějších zdrojů lidského vědění a poznání. Symbolickým důkazem budiž třeba skutečnost, že se týden před smrtí setkal s dalajlámou, aby pak zemřel v péči katolických řádových sester.

Tím nejdůležitějším na Václavu Havlovi byly jeho činy. Raději podstoupil vězení, než aby se zpronevěřil sám před sebou. Po pádu komunismu díky svému osobnímu příběhu, charismatu a zdravému instinktu pomáhal včlenit naši zemi do západního civilizačního okruhu, kde lidská svoboda není prázdným heslem. Nejen za to mu patří velký dík. Že svou práci nedělal špatně, svědčily ty davy lidí jdoucí za jeho rakví. Rok po své smrti získal Václav Havel nebývalý vliv na voliče. Vždyť jeho někdejší kancléř Karel Schwarzenberg, který nečekaně postoupil do druhého kola letošních prezidentských voleb, se do značné míry profiloval jako „havlovský“ kandidát. Jedná se o historický volební úspěch neorganizovaných Havlových příznivců, tzv. tábora Pravdy a lásky. Při pohledu shůry se Václav Havel asi nestačí divit. Jeho Čecháčkové mu rozumějí.

Tomáš Fošum

Prezident v Polsku – pravomoci, tradice a osobnosti

I v Polsku vykonává funkci hlavy státu prezident. Pravomoci, chápání i společenský význam této funkce je však značně odlišný od pozice, která mu náleží v České republice. Unikátní polské politické dědictví (nejen) 20. století dalo novodobým polským prezidentům zvoleným od roku 1990 do vínku specifické poslání, se kterým se – vzhledem k tomu, že se jednalo většinou o velmi výrazné politické osoby – osobitě vypořádávali.

První mezi střeoevropskými

Ačkoli můžeme polský politický systém řadit svým charakterem jednoznačně mezi republikánské a parlamentní, ve kterých hlavní odpovědnost za vládnutí spadá na vládu, z ústavně-právního hlediska třímá polský prezident ve svých rukou nejvíce pravomocí ze všech jeho střeoevropských kolegů. Kromě drobných rozdílů v pravomocech při mechanismu jmenování zástupců do určitých soudních nebo jiných státních úřadů, které ani nemají tak viditelný dopad na běžný politický chod, vybočuje polský prezident především ve dvou oblastech. První je zákonodárná iniciativa. Prezident může vstoupit do legislativního procesu návrhem zákona, což aktivně až aktivisticky všichni soudobí prezidenty činili. Lze říci, že tato prerogativa posiluje prezidentovu legitimitu a jeho mediální obraz, neboť řada jich přicházela s prezidentským návrhem zákona v reakci

■ Prezidentský palác na Krakovském předměstí ve Varšavě.

foto: Tomáš Fošum

na nějakou neutěšenou společenskou situaci, a to přesto, že vláda, někdy dokonce ze stejného politického tábora, pracovala na dokumentu podobného znění.

Druhá důležitá pravomoc se týká práva veta, kterým pochopitelně disponuje i polský prezident. Při jeho použití

pokračování na 8. straně

- Bronisław Komorowski zatím hraje svou roli dobře. Není to Wałęsa, ani Kwaśniewski a už vůbec ne Lech Kaczyński. zdroj: Facebook/KomorowskiBronisław

dokončení ze 7. strany

je však znevýhodněna dolní komora parlamentu, která potřebuje k jeho přehlasování třípětinovou většinu při účasti přinejmenším poloviny poslanců. Při těsné koalici a nespolupracujícím prezidentovi vede tato skutečnost buď k neschopnosti vlády prosadit své legislativní záměry, anebo k hledání spojenců v řadách opozice, což má většinou za důsledek další přetváření a „obrušování“ vládních návrhů zákonů. Ačkoli prezident nemá o mnoho více výkonných pravomocí než ostatní stredoevropští prezidenti, díky své roli v legislativním procesu může být především v období kohabitace jeho vliv na praktickou každodenní politiku poměrně vysoký.

Jeho legitimitu před občany navíc posiluje přímá volba, která se těší na polské poměry velké oblibě. Volební účast jen jednou těsně nepřekročila 50 %, což je na poměrně apatické polské voliče velmi slušné číslo. V průměru chodí prezidenta v Polsku volit nejvíce občanů ze všech voleb.

Prezidentská tradice bez tradičních prezidentů?

Čtenáře může překvapit, že přes poměrně silné postavení prezidenta v současném parlamentním politickém režimu Polska nemá tato pozice příliš silnou historickou tradici. V Polské lidové republice funkce prezidenta mezi léty 1952-1989 ani neexistovala. V meziválečném Polsku měl nepřímě volený prezident nejdříve do roku 1926 pouze kosmetické pravomoci, které po květnovém převratu posílily, aby se podle ústavy z roku 1935 stal nejdůležitějším článkem výkonné moci. Postavení prezidenta, v té době jím byl Ignacy Mościcki, bylo však iluzorní, neboť byl prakticky pouze vykonavatelem vůle Józefa Piłsudského a po jeho smrti Edwarda Rydz-Śmigłyho, skutečných vládců Polska 20. a 30. let. V meziválečném Polsku tak byl v demokratickém zřízení do roku 1926 prezident slabý a v autoritativním byrokraticko-militaristickém režimu v letech 1926-1939 plnil pouze převodní funkci exponentů reálné moci.

Zmíněný Józef Piłsudski, ikona meziválečného Polska, však rozhodně posílil symbol osobnosti v čele státu.

Raně novověké Polsko proslulo označením šlechtická republika, a právě stavy v ní měly rozhodující slovo. Absence dostatečně silné centrální moci však přivedla postupný pád polského státu. Vzpomínky na přílišné vnitřní rozepře vedly po vzniku novověkého Polska v roce 1918 k ustavení funkce náčelníka státu, kterou zastával právě Józef Piłsudski, veterán polského politického boje za národní sebeurčení. V letech 1918-1922 a 1926-1935 byl Piłsudski prvním mužem státu, ať už to bylo dáno ústavou nebo ne. Vedl boj Polska o nové hranice a i proto se těšil vysoké autoritě ve společnosti. Se svým návratem do politiky v roce 1926 vyhlásil program tzv. sanace (lze vyložit jako ozdravení) politického režimu zmítaného slabou pozicí výkonné moci a trvalými konflikty v parlamentu, který mnohým připomínal anarchickou podobu šlechtické demokracie v posledních desetiletích její existence.

Piłsudski se tedy postavil svojí autoritou nad běžnou politiku a od roku 1926 byl především symbolem, který však různými kanály zásadně ovlivňoval charakter zřízení i každodenní politiku. Díky svému předválečnému angažmá, válečnému přičinění se za obnovu státu a klíčové roli v prvních měsících jeho obnovené existence se stal již za svého života legendou i institucí. Jeho odkaz s oblibou připomínají i současní polští politici. Připomněla vám tato charakteristika osobnost Tomáše Garriguea Masaryka?

Symbolickou roli Piłsudského posiluje také místo jeho posledního odpočinku. Je pohřbený na krakovském Wawelu mezi polskými králi.

Polský prezident dnes

Odkaz silného muže v čele státu stojícího jaksí nad běžnou politikou, kterou chce zároveň ovlivňovat, následovali i tři ze čtyř prezidentů třetí polské republiky. Lech Wałęsa nastoupil do funkce s étosem hybatele režimních změn. Do soupeření fragmentovaného stranického systému vstupoval opakovaně a často zákulisně. Kromě nezralosti politického prostředí úspěšnosti jeho iniciativního přístupu nahrávaly také ústavní změny, které zanechávaly při interpretaci prezidentských kompetencí řadu nejasností.

Aleksander Kwaśniewski byl sice výraznou osobností, a to už proto, že dokázal jako jediný obhájit svůj mandát (dokonce vítězstvím v prvním kole voleb), do každodenní politiky však vstupoval daleko méně. Během jeho působení ve funkci se sice projevovaly určité antipatie spíše osobního rázu, které nezřídka způsobovaly nepříliš dobré vztahy i s jeho bývalými politickými soupeřnými ze Spojenectví demokratické levice, avšak o aktivismu Wałęsowa typu nemůže být

řeč. Kwaśniewski je bezesporu největší osobností moderní polské levice. Svým zvolením v mladém věku (41 let) a stejně tak odchodem z funkce v relativně mladém věku (51 let) postavil polskou levici před nerudovskou otázku. Na domácí politiku, do které však stejně ještě epizodně vstoupil, byl příliš zasloužilý, a v mezinárodní politice mu dostatečně důležitou funkci zatím nikdo nenašel. Odebral se tedy do velmi předčasného politického důchodu a polská levice jeho odchodem zahájila pozvolný a prozatím nezvratný úpadek charakterizovaný mnohaletým hledáním nového charismatického lídra.

Zatímco Kwaśniewski se snažil polskou společnost až na výjimky nepolarizovat, jeho nástupce, Lech Kaczyński, byl prezidentem konfliktním. V období kohabitace (2007-2010) představoval prodlouženou ruku opozice a stavěl se proti vládě Donalda Tuska v zahraniční i domácí politice. Držel si vlastní zahraničněpolitickou agendu a vetoval hlavní reformní zákony z dílny vládní koalice. Právě Kaczyński snad nejvíce pracoval s kultem Józefa Piłsudského. Jeho strana ostatně před volbami v roce 2005 navrhovala zásadní proměnu ústavního uspořádání, přičemž jednou z jejích komponent bylo nebývalé posílení pravomocí hlavy státu.

To dnešní prezident Bronisław Komorowski se svým pojetím prezidentství vymyká dosavadnímu kurzu. Vládne jeho bývalá strana, které při tom neškodí, třebaže se místy jemně zapojuje do vnitrostranického soupeření. Jeho vlastní iniciativy nejsou konfrontační a snaží se funkci vykonávat s menším patosem, než jeho předchůdci. Otázku, zda zahájí tradici hlav států držících se své ústavní úlohy a prostých aktivismu vůči vládě, případně zodpoví až první kohabitace s vládou vedenou názorovou opozicí.

Vít Dostál,

autor je analytikem Asociace pro mezinárodní otázky

Čekání na Havla

Pokud se zpětně podíváme na prezidenty České republiky, Václava Havla a Václava Klause, vidíme dvě silné osobnosti, jejichž názory zněly jasně nejenom v politice domácí, ale i ve světě. Lze toto konstatování uplatnit i na Slovensko?

První prezident samostatné Slovenské republiky, Michal Kováč, byl zvolen 2. března 1993 v slovenském parlamentě jako kandidát a člen Mečiarova Hnutí za demokratické Slovensko. Ačkoliv tomu nic nenasvědčovalo, postupem času se z Bratislavského hradu, kde tehdy prezident sídlil, stal poměrně silný oponent Mečiarovy kliky. Kováč měl blíž k opozici, než k hnutí, ze kterého vzešel a ta část veřejnosti, která nesympatizovala s vládní koalicí Mečiara, nacionalisty Jána Sloty a „robotníka“ Jána Luptáka, ho považovala za poměrně výraznou autoritu. Z tohoto pohledu lze konstatovat, že prezident Kováč naplnil očekávání, která byla na jeho funkci kladena. Nebylo to ovšem zadarmo a Kováč musel zaplatit za své názory i osobní cenu a spolknout hořkou pilulku v podobě únosu svého syna Michala do Rakouska, který měl být dle jeho tvrzení organizován slovenskou tajnou službou.

Značně polarizovaný parlament nedokázal následně zvolit Kováčova nástupce a část jeho pravomocí přešla 2. března 1998 na premiéra Mečiara (zbytek pravomocí přešel na předsedu parlamentu). Ten v podstatě hned druhý den udělil amnestii na trestní činy související se zavlčením Michala Kováča mladšího do ciziny. Mečiar udělil amnestii ještě jednou, a to 7. července, kdy po upozorněních právních expertů vyjadřujících pochybnosti nad první amnestií vydal její pozměněnou verzi. Díky Mečiarovým amnestiím se nikdy únos nepodařilo vyšetřit. Ačkoliv se zejména Křesťansko–demokratické hnutí (KDH) několikrát pokoušelo parlamentní cestou

■ Ivan Gašparovič bude mávat Slováckům do roku 2014, kdy mu skončí jeho druhý mandát. zdroj: prezident.sk

Mečiarovy amnestie zrušit, naposled bylo možné pokusy směřující k této snaze zaregistrovat v březnu 2012. Jelikož však v loňském roce došlo k promlčení amnestovaných trestních činů, tyto snahy vyšly naprázdno.

V listopadu 2012 se ve slovenských denících jako tečka za případem objevila lakonická zpráva, že Kováč se musí omluvit tehdejšímu šéfovi slovenské tajné služby a zaplatit mu odškodné asi 85 000 Kč za poškození pověsti. Prezident Kováč nikdy nedosáhl v polarizované slovenské společnosti takového uznání jako Václav Havel v české. Na druhou stranu, v zápasu o demokracii s Vladimírem Mečiarom sehrál významnou a nesmazatelnou úlohu.

Poměrně unavujících bylo celkem devět pokusů o zvolení prezidenta parlamentní cestou, přičemž poslední čtyři kola nebyla ani obsazena kandidáty,

pokračování na 10. straně

- Nechá se Iveta Radičová přemluvit a podstoupí ještě jednu volební kampaň? Zatím možnost kandidatury odmítá. zdroj: Facebook/Radičová na Hrad

dokončení z 9. strany

jelikož se nová antimečiarovská vládní koalice SDK-SDE-SMK-SOP dohodla o zavedení přímé volby. Post prezidenta tak zůstal neobsazen více než rok, do 15. června 1999. Zvolení prezidenta přinesla až první přímá volba v květnu 1999.

Komunista a primátor Schuster

Michal Kováč se nakonec vzdal kandidatury ve prospěch Rudolfa Schustera, bývalého dlouholetého člena komunistické strany a oficiálního kandidáta vládní koalice, bývalého excentrického primátora Košic. Ten, po boji v druhém kole s Vladimírem Mečiarom, nakonec i funkci získal. Velká část veřejnosti očekávala jistou „normalizaci“ vztahů premiéra a prezidenta, jelikož oba pocházeli ze stejné koalice. Schuster však chtěl být „sociálnější“ a lidovější než vláda a překvapivě často, z více či méně pochopitelných důvodů vracel zákony k podpisu. Veřejnost si ho však nakonec spíše zapamatovala díky legendární „dvojplatničce“ v prezidentském paláci, anakondám z jeho cest do Jižní Ameriky, legendárnímu oblíbenému destilátu (drienkovica),

kování rýčů na východním Slovensku s členy královských rodin a sázení stromů u prezidentského paláce. O jeho „oblíbenosti“ vypovídal i fakt, že ačkoliv kandidoval i podruhé, musel tak učinit již jenom jako občanský kandidát a skončil v poli poražených, když v prvním kole dostal jenom kolem 7 % hlasů.

Místo Kukana Mečiarovec

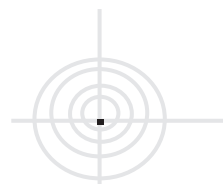
Druhá přímá volba v roce 2004 byla specifická i jinak. Možná, že to způsobila euforie ze vstupu do EU, možná snaha konečně přestat volit „menší zlo“, ale původní favorit voleb a dlouholetý spolupracovník Mikuláše Dzurindy, Eduard Kukan ze Slovenské demokratické a křesťanské unie, nepostoupil s rozdílem 0,19 % na druhé místo do druhého kola volby. V tom se utkal Vladimír Mečiar s předsedou parlamentu z let 1993-98, Ivanem Gašparovičem. Nastala tak situace, kdy si voliči měli vybrat mezi dvěma nejsilnějšími muži Mečiarovy éry. Ačkoliv Gašparovič zvítězil, většina veřejnosti ho za svého nepřijala, i když přinesl jisté zklidnění do vztahů s vládou. Je poměrně těžké identifikovat výraznější činy prezidenta, kromě spíše úsměvných historek s „Libanonskou smlouvou“,

když vyzýval tehdejší opozici, aby podpořila Lisabonskou smlouvu, nebo diplomatických faux-pas na horkém Balkáně, když formulace jeho projevu o vztazích jednotlivých částí Federace Bosny a Hercegoviny vyvolala poměrně ostrou reakci ze strany některých místních představitelů. Až v současnosti se ukazuje jistá snaha Ivana Gašparoviče, který mezitím obhájil svůj mandát v roce 2009 proti Ivetě Radičové, zasahovat výrazně do slovenské politiky. Nejmenování zvoleného generálního prokurátora Jozefa Čentéše, kterého vybrali poslanci již před půldruhým rokem, vyvolalo petici za obžalobu prezidenta za úmyslné porušení ústavy.

Kdo bude další?

Po tomto přehledu dosavadních slovenských prezidentů tedy možná ani nepřekvapí, že v únoru 2012 důvěřovalo této instituci jenom 8 % občanů. Slovensko tak stále čeká na prezidenta (či prezidentku), který dokáže naplnit roli, jakou hrál Václav Havel pro Čechy, Moravany a Slezany. Je otázkou, kdo úřad po Gašparovičovi převezme. V prosinci 2012 začal se sběrem podpisů bývalý premiér a dlouholetý předseda Křesťansko-demokratického hnutí Ján Čarnogurský, zájem projevil slovensko-švýcarský žurnalista Július Kubík nebo zakladatel organizace Dobrý anděl Andrej Kiska. Zmiňují se rovněž jména bývalé premiérky Ivety Radičové, která však zatím kandidaturu explicitně odmítá, bývalého předsedy parlamentu Jána Hrušovského nebo dokonce současného premiéra Roberta Fica. Volby se však konají až v roce 2014, tudíž pole kandidátů se bude ještě krystalizovat.

Igor Blahušiak

Joachim Gauck reprezentuje směs liberalismu a konzervatismu

Gauck se mezi střeoevropské prezidenty dostal poměrně nedávno. Jeho osobnost v mnohém s tímto regionem souzní, přeci jen je Východoněmec a vyrostl v NDR, zároveň se jeho osobnost střeoevropským tradicím vymyká. Gauck jako prezident je výsledkem nečekaně konsensuální volby parlamentních stran z celého politického spektra, snad jen s výjimkou německé levice. V současné střední Evropě je volba prezidenta často vyhocená, výrazně polarizovaná mezi buď a nebo, pravici a levič, konzervatismus a liberalismus, EU a Rusko... Však to můžeme vidět i v našem rybníčku. Joachim Gauck do tohoto schématu nezapadá a jeho prezidentství se začalo odehrávat podle jiného scénáře.

Střeoevropský Němec Gauck

Gauck představuje v historii sjednoceného Německa toho zatím „nejstřeoevropštějšího“ prezidenta. Jeho příběh v sobě odráží historická traumata tohoto regionu a v mnohém koresponduje s polskými, maďarskými a českými osudy daleko víc, než s příběhem západního Německa.

Gauck pochází z Rostocku, z rodiny námořního kapitána a obchodní asistentky. Oba rodiče byli členy NSDAP. Otec získal po válce místo v loděnicích, odkud byl v roce 1951 unesen sovětskou tajnou službou, odsouzen za špionážní činnost a internován v pracovním táboře na Sibiři. Rodina o něm léta nevěděla. Otec se vrátil zpátky do NDR za 4 roky, po moskevském jednání Konrada Adenauera. Gauck tak vyrůstal rodině, která díky otcově osudu získala silně antikomunistický postoj.

Jelikož v NDR nemohl být svobodně pišicím novinářem, rozhodl se studovat evangelickou teologii a zůstat jako farář v rodném Rostocku. Angažovaný duchovní se časem dostal do hledáčku Stasi, s níž ovšem odmítl spolupracovat. Naopak se v druhé polovině 80. let stal jedním z významných hlasů boje za svobodu. V roce 1990 byl zvolen poslancem prvního a posledního demokraticky zvoleného parlamentu NDR. Od října téhož roku mu byla svěřena jedna z nejtěžších rolí transformujícího se státu, stal se „Spolkovým zmocněncem pro dokumenty Státní bezpečnosti NDR“, a tedy osobou, jež měla ve svých rukou zpracování dějin NDR a především vyrovnání se s komunistickou minulostí.

Být ztělesněním svobody

Mnohým politickým silám navzdory dokázal Gauck v čele úřadu prosadit zachování a postupné zpřístupnění spisů Stasi, ať už obětem bývalého režimu, vědeckému výzkumu či novinářům. Během jeho působení se pro úřad

vžilo označení „Gauckův úřad“, který se stal synonymem úsilí vypořádat se s tíživým dědictvím komunistického režimu a vzorem pro takřka celou střední Evropu. Gauck se velmi záhy nesmazatelně zapsal do povědomí široké veřejnosti. Vždyť komu dalšímu v Německu se podařilo, aby jeho jméno zlidovělo? Dokonce se vžilo sloveso „gaucken“ nebo „durchgaucken“, jež znamená přezkoumat spolupráci s komunistickou tajnou policií.

Jméno Joachima Gaucka začalo být spojováno s otevřeným zacházením s minulostí, stal se ikonou, hlídačem milionů policejních svazků, zastáncem názoru, že každý postižený má právo nahlédnout do svého spisu a dozvědět se pravdu o své minulosti. Pro některé představuje hrdinu, pro jiné naopak jen zbytečně rozdmychával věci minulé. Po skončení svého působení v čele úřadu se začal Gauck věnovat přednáškám, diskusím a osvětové činnosti.

Zn. Hledáme: nepoliticky politickou osobnost

Bylo více než nasnadě, že někoho napadne využít jeho popularity a výrazného charisma v prezidentských volbách. Navíc slovo – jedinou faktickou zbraň německého prezidenta – umí používat jako nikdo jiný. Kromě strany Die Linke je svorně napříč politickým spektrem vzván jako morální autorita, jeho kandidatura na spolkového prezidenta v roce 2010 byla tedy naprosto pochopitelná. Strana Zelených a sociální demokraté ho nabídli jako nepoliticky politickou osobnost, člověka známého, čitelného a přitom přímo nespojovaného se žádnou stranou.

pokračování na straně 12

■ Během dne otevřených dveří ve svém paláci. Prezident Gauck ukazuje návštěvníkům svoji pracovnu. foto: Gita Vašíčková

■ Německého prezidenta volí parlament. Koho by si Němci zvolili v přímé volbě?

zdroj: Wikimedia

dokončení ze strany 11

V roce 2010 ještě těsně vyhrál kandidát CDU/CSU Christian Wulff, jeho volební období však kvůli skandálu skončilo o rok a půl později. Opět se hledala osobnost a tentokrát se snad více než kdy předtím kladl důraz na důvěryhodnost. Gauck vedl ve všech průzkumech volebního mínění, občané mu spontánně vyjadřovali

podporu, kde se dalo – stal se tak skutečným kandidátem občanů. Že se děje něco mimořádného, došlo i vládním koaličním partnerům. Po vášnivých diskusích byl Gauck představen jako společný kandidát CDU/CSU, SPD, FDP a Zelených, další dva kandidáti (Beate Klarsfeld a Olaf Rose) neměli šanci. A tak se 18. března 2012 stal německým spolkovým prezidentem první Východoněmec.

Prezident občanů

V tuto chvíli nemá smysl hodnotit ani ne roční působení německého prezidenta. Ale kým ten vzývaný Gauck vlastně je? Gauck reprezentuje směs liberalismu, kde ústřední hodnotu představuje svoboda, a nedogmatického konservatismu vycházejícího z jeho zřejmě autentického vztahu k víře. Je prezidentem respektujícím demokratický právní stát, hlásí se k disidentskému odkazu a na základě zkušenosti s nepolitickou politikou má velmi pozitivní vztah k občanské společnosti. Jediné, co mu někteří levicoví komentátoři vyčítají, je nedostatečný důraz na sociální politiku.

Vedle toho se Gauck výrazně profiluje i ve střední Evropě. Jeho první návštěva vedla tradičně do Polska, aktivně se vyjadřuje k dění na Ukrajině a při příležitosti 70. výročí atentátu na Heydricha a vypálení Lidic a Ležáků poslal Čechům omluvný dopis. Je prezidentem, který je vidět a pozitivně vnímán i v zahraničí. Však se i v českých médiích v souvislosti s letošními prezidentskými volbami mnohokrát objevil povzdech – mít tak českého Gaucka...

Tereza Vávrová

Heinz Fischer. „Čestný makléř“ jedním z nejmocnějších evropských prezidentů

Rakouská ústava vymezuje prezidentovi velmi rozsáhlé kompetence, daleko větší než je tomu u ostatních německy mluvících zemí; může například rozpustit spolkový parlament (Národní radu), zemské sněmy či odvolat kancléře a to bez jakéhokoli udání důvodu. Od roku 2004 zastává funkci rakouské hlavy státu Heinz Fischer. Kdo je tedy alespoň teoreticky jeden z nejmocnějších evropských prezidentů?

Rodák ze Štýrského Hradce Heinz Fischer vyrůstal v tradičně levicově orientované rodině. Již jeho otec a strýc, členové Sociálně demokratické strany Rakouska, zastávali vysoké státní funkce. A proto asi nepřekvapí, že rovněž kroky H. Fischera vedly později do politiky. Po absolvování práv na vídeňské univerzitě začal v roce 1962 působit jako právní poradce sociálně demokratické frakce v Národní radě. V této funkci měl možnost spolupracovat s tehdejšími

významnými představiteli strany – například Franzem Jonase, Bruno Pittermannem nebo Bruno Kreiskym. Posledně jmenovaného považuje dodnes za svůj politický vzor. Kromě politiky hojně publikoval a to ne ledajaké práce. Jeho kniha o politickém systému Rakouska patří nadále mezi respektované příspěvky k problematice.

V roce 1971 ve svých 33 letech poprvé zasedl do Národní rady. Během víc než tří dekad vystřídal řadu stranických (šéf klubu, zastupující předseda) i státních (ministr pro vědu, prezident Národní rady) funkcí, aniž by přitom opomněl další sebevzdělávání. V roce 1978 habilitoval, o patnáct let později byl jmenován dokonce profesorem politologie na univerzitě v Innsbrucku. Tento titul před svým jménem příznačně neuvádí, ostatně rovněž při osobním setkání na mě působil skromným dojmem.

Když v roce 2004 hledala sociální demokracie vhodného prezidentského kandidáta, volba padla právě na rodáka ze Štýrska. Heinz Fischer svedl těsný souboj a uspěl, neboť již tehdy odpovídal představě většiny Rakušanů o „ideálním“ spolkovém prezidentovi; starší, reprezentativně vystupující muž, žijící spořádaným rodinným životem, bez profesních a soukromých skandálů. Akademická dráha a bohaté zkušenosti především ve funkci prezidenta Národní rady mu u veřejnosti pomohly získat pověst „čestného makléře“ – člověka stojícího nad stranami.

O šest let později aspiroval na úřad spolkového prezidenta podruhé, tehdy však byly karty rozdány poměrně jasně. Hlavní otázka voleb spočívala v pouze v tom, s jak velkým náskokem zvítězí. Konkurenční politické subjekty nenalezly skutečného vyzyvatele. Silní levicoví rovnou hodili ručník do ringu, populističtí Svobodní pouze „plácli do vody“, když vsadili na málo známou kandidátku, která navíc řadu potencionálních voličů odradila nevyjasněným vztahem k nacismu a výroky hraničící s popíráním

holocaustu. Nekonroverzní a populární Fischer dosáhl snadného vítězství; obdržel 79,3 % hlasů – druhý nejlepší výsledek v historii rakouských prezidentských voleb.

Jako hlava státu usiluje od počátku o auru nadstranickosti, dnem prvního zvolení do čela alpské republiky pozastavil své členství v sociální demokracii. Dlouhodobě a často s velkým náskokem vede žebříček popularity politiků, jeho práci hodnotí kladně nejenom levicoví voliči, ale také příznivci ostatních stran. Za nejstabilnější formu vládnutí považuje Fischer velkou koalici – kooperaci dvou nejsilnějších rakouských stran – socialistů a lidovců.

Co od štýrského rodáka čekat do konce funkčního období, tedy do roku 2016? Nedá se předpokládat využití značných kompetencí daných ústavou. H. Fischer nemá sklon k přílišnému aktivismu a snaží se spíše o uklidnění mnohdy rozbouřené vnitropolitické scény nabádáním k ukončení malicherných sporů a k započatí konstruktivní spolupráce, čímž významně nevybočuje z rakouské

prezidentské tradice. Považují však za pravděpodobné, že v blízké budoucnosti výrazně vstoupí do vnitřního života našich jižních sousedů. Již před šesti lety „oprášil“ staré kontakty, když na tehdejšího předsedu sociální demokracie Alfreda Gusenbauera vyvinul značný nátlak, aby uzavřel velkou koalici. Kdo poruší jednou (byť nepsanou) zásadu, učiní tak i podruhé. Zřejmě na podzim tohoto roku dojde v Rakousku k souboji o křesla v Národní radě. Je možné, že v parlamentě bude zasedat poprvé v historii státu pod Alpami šest různých politických subjektů. To může v jednotlivých stranických sekretariátech vyvolat zmatení a pocity nejistoty. Pak bude potřeba někoho s bohatými politickými zkušenostmi, potřebným nadhledem a dostatečnou autoritou. Chvilé jako šitá na míru Heinz Fischerovi, jenž jistě bude preferovat spolupráci sociální demokracie a lidovců před koalici s účastí konroverzních a nevyočitatelných Svobodných.

Miroslav Šepták

autor je historik a politolog, působí v Národním archivu a ve Státní rostlinolékařské správě.

■ Haló, tady prezident. Ja, raději se pokoušejte o velkou koalici.

zdroj: Hofburg.at

Kvantifikovaná cesta Pobaltím

Prostudujme si občas fakta a špatná nálada je pryč. Tak jako během mé cesty autem napříč Pobaltím.

Na přelomu srpna a září 2012 jsem v Praze nasedl do auta a vyrazil na dvoutýdenní výlet do Pobaltí. Táhllo mne to těchto krajů celá léta. Že by to bylo způsobeno genetickou stopou prozkoumanou díky testu DNA historie před několika lety?

Naše země, Česká republika, již více než 20 let vzkvétá. Velmi, velice. To abych potěšil oba dva naše polistopadové pány prezidenty. Ačkoliv štěstí, klid a spokojenost člověka souvisí dle mého názoru s ekonomickým bohatstvím jen částečně, fascinuje mne fenomén vzrůstající nespokojenosti většiny české společnosti v posledních letech. Tento trend ukazují průzkumy veřejného mínění, neanonymní internetová fóra i řady diskuzí s přáteli. Trend jde přesně proti zlepšujícímu se stavu politiky, práce policie, soudního systému a stále aktivnější občanské společnosti. A tak když jsem vyrazil druhého dne z polské Vratislavi do Varšavy a z celých zhruba 400 km jsem jel asi 30 minut po dálnici, napadlo mne zjistit si o všech navštívených zemích několik ekonomicko-sociálních údajů a provést jednoduché kvantifikované porovnání zemí našich východoevropských soupeřů na cestě zpět do rozumně fungující civilizace.

Ukazatele bohatství

Například dle použitého Allianz Global Wealth Report 2011* lze porovnat 2 tradiční ukazatele: hrubý domácí produkt (HDP) na jednoho obyvatele a také „Net Financial

Assets“ (čistá finanční aktiva) na jednoho obyvatele. [graf 1, graf 2]

Oběma grafům vévodí Finsko. Krásná a zajímavá země s vysokou mírou zdanění. Ovšem také s veřejnou kontrolou využívání daňových výnosů, která je jednou z nejvyšších v Evropě. Finsko se již evidentně vymanilo ze závislosti na trhu bývalého SSSR a přes obrovské potíže Nokie, pýchy a vlajkové lodi země, se mu daří výborně. Vzpomněl jsem si na svou první pracovní návštěvu Helsinek v roce 1994. Zatímco můj americký zaměstnavatel v Praze nemohl najít IT odborníky, finský ředitel lidských zdrojů obdržel více než 400 životopisů za jediný den v reakci na jediný pracovní inzerát.

Ve statistice HDP na hlavu (graf 1) pak v souboji nových demokracií poměrně jasně vede ČR s údajem 14 179 EUR, druhé Estonsko dosahuje 11 919 EUR, tedy o 15% méně než my. Nám tolik lidsky a sociálně blízké Polsko je pak s HDP na obyvatele ve výši 8 919 EUR o celých 40% za námi. Podle mého názoru také zde hledíme vysvětlení, proč v Polsku a okolí HDP v posledních letech zase roste, a u nás stagnuje. Z nízkých hodnot je podstatně větší prostor pro růst i ve špatných časech.

Velmi zajímavé je však těsné prvenství Estonska v ukazateli čistých finančních aktiv na hlavu (graf 2). Přátelé z krásného Tallinnu nás porazili o necelá 3%, ale určitě zaslouženě. Jejich způsob boje s finanční a následně hospodářskou krizí se již dostává na stránky učebnic.

Policisté, lékaři

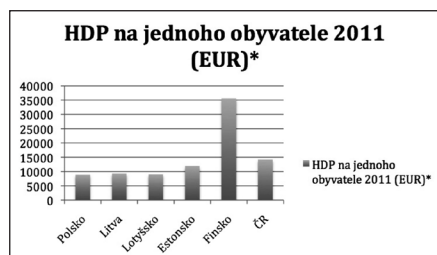
Při průjezdu celým Polskem jsem mimo Varšavu potkal jediný policejní vůz, a ten byl ještě k tomu zaparkován před rodinným domem. Tak se pojdme podívat i na tato tvrdá data.

Rozhodně se zde nesnažím o profesionální podrobný pohled. I zde používám optiku informovaného laika. Nastavení počtu policistů v té které zemi vychází z celé řady faktorů, jako jsou: současnost a historie kriminality, rozloha obydlených částí země, geografická specifika, rozpočtové možnosti, politické uspořádání, struktura průmyslu a služeb, bezpečnostní tradice atd.

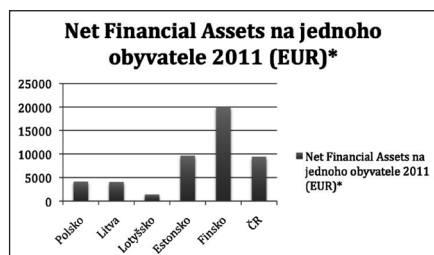
Z jednoho úhlu pohledu máme tendenci říci „čím vyspělejší a kulturnější stát, tím méně policistů zaměstnává“. Z jiného konce lze také konstatovat „čím vyspělejší země, tím je vyšší kontrola efektivit a tudíž počtu policistů ve službě“.

Statistiky [graf 3] potvrzují mé podezření, samozřejmě podkládané tu a tam články v seriózních médiích. A to, že ČR má vzhledem k míře kriminality, tradicím, geografii a struktuře hospodářství o cca 15% více policistů, než je efektivní. Úroveň odborných a zejména veřejných diskuzí na toto téma je v posledních letech slabá. Jakmile se u nás do diskuse vloží (policejní) odbory, snahy o redukcii stavu selhávají opakovaně již léta.

Česká republika tedy v počtu policistů na 100 000 obyvatel se svým údajem 385 přesvědčivě

graf 1

graf 2

graf 3

vede. Pro zajímavost vedeme jasně také nad USA (256), Spojeným Královstvím (307), Německem (298) a k mému překvapení i nad Rakouskem (326), které tradičně do bezpečnosti a komfortu občanů silně investuje. OSN obecně doporučuje 222 policistů na 100 000 obyvatel jako průměrné číslo.

Lékařská péče je rovněž důležitým faktorem při hodnocení vyspělosti společnosti. Podobně jako u policistů ani zde neplatí přímá úměrnost mezi počtem lékařů a úrovní péče. Při protestní akci lékařů „Děkujeme, odcházíme“ na přelomu let 2010 a 2011 byl v seriózních médiích odhadován nadbytek lékařů a sítě nemocnic na cca 25%. Jak tedy vypadá graf? [graf 4]

ČR s hodnotou ukazatele 3,67 vítězí, překvapením pro mne je, že jen těsně, a ještě k tomu před druhou Litvou (3,61). Graf 4 prezentuje počet vysokoškolsky vzdělaných lékařů na 1 000 obyvatel. Střední zdravotnický personál není započten, tento údaj je sledován podobnou statistikou např. WHO (Světové zdravotnické organizace).

V USA dosahuje toto číslo hodnoty 2,42 (!) a naše země těsně poráží i Německo (3,60). Rakouský údaj 4,85 je naprosto výjimečný celosvětově. Mimochodem, dle OSN a WHO je ve světě nejméně 47 států, kde na 1,000 obyvatel vychází méně než 1 lékař.

Česká republika má také nejnižší nezaměstnanost

V současných ekonomicky nelehkých časech téma nezaměstnanosti často rezonuje, nezřídka v sociálně-demokratických

graf 4

■ V Estonsku nemají dálnice.

foto: Tomáš Orlík

odborářských kruzích a během akcí, kdy je Praha bez aut s usmívajícími se lidmi na kolech. Ale vážně, obavě ze ztráty zaměstnání velmi rozumím, a zejména mladí lidé to napříč zadluženou Evropou nemají jednoduché. [graf 5, graf 6]

V nízké nezaměstnanosti naše země vyhrává, u nezaměstnanosti mladých lidí do 30 let pak, díky Bohu, zatím drtivě. V tomto ukazateli jsme třetí nejlepší v celé Evropě, nižší nezaměstnanost mladých je už jen v Rakousku a Nizozemí. V USA je to 7,9% , ve Spojeném Království 12,4% , na Slovensku 10% a ve Španělsku bohužel již 19% se stále rostoucím trendem.

Jsmo na tom dobře

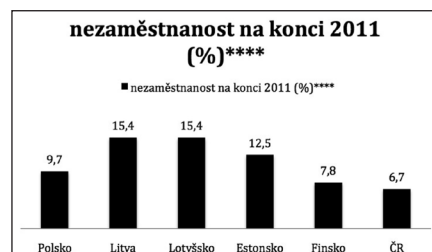
Mám velkou radost, že cestování potvrdilo tušené: máme se v ČR velmi dobře, zřejmě nejlépe v dějinách naší kotliny. Máme solidní údaj o HDP a finančního bohatství na

jednoho obyvatele, nejvíce policistů, nejvyšší počet lékařů a nejnižší nezaměstnanost z navštívených zemí. A kritérií, kde dopadáme velmi dobře v celoevropském měřítku, je dále celá řada. Lze uvést nízký počet osob ohrožených chudobou, jedno z nejrychlejších soudnictví, zatím ještě rozumnou míru veřejného dluhu... I když v tomto ohledu se co nejdříve staňme Estonskem, které krize nekryje svůj dluh postupně téměř splatilo a hospodářství v posledních letech s přebytky. Ale hlavně: važme si toho, co máme.

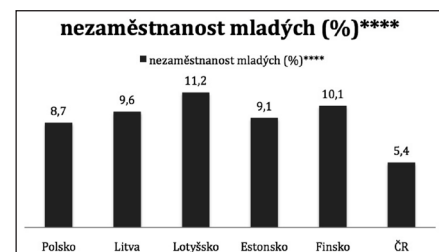
Tomáš Orlík

Zdroje informací:

- * Allianz Global Wealth Report 2011.
- ** Několik desítek reportů na Wikipedia.
- *** Webová stránka WHO (Světové zdravotnické organizace).
- **** Webová stránka Eurostat.

graf 5

graf 6

Ekonomické sjednocení východního a západního Německa?

Jedním z nejdůležitějších milníků poválečných dějin Německa se stalo jeho znovusjednocení v roce 1990. Ačkoliv se původně plánovalo postupné začlenění sovětským režimem oslabené Německé demokratické republiky do Německé spolkové republiky, a to pomocí jednotlivých kroků (nejprve spojení států formou konfederace, poté federace, jak bylo popsáno v desetibodovém plánu Helmuta Kohla), události po východoněmeckých volbách v březnu 1990 nabraly rychlý spád. Důvodem byla zejména hroutící se východoněmecká ekonomika a stále pokračující odchod východních Němců na západ.

K 1. červenci 1990 došlo k vytvoření celní, hospodářské a sociální unie mezi oběma německými státy. Východní Němci si tak mohli vyměnit své marky za západoněmecké v kursu 1:1. Tento poměr spolu s rychlým vyrovnáváním mezd ale zároveň vedl k velkému zatížení konkurenceschopnosti východoněmeckého hospodářství, což bývá často označováno za kardinální chybu. Je ale důležité dodat, že pokud by setak neučinilo, odchod východních Němců za lepšími podmínkami na západ mohl být mnohem výraznější, než tomu ve skutečnosti bylo.

Znovusjednocení znamenalo pro západní Německo obrovskou finanční zátěž způsobenou katastrofálním stavem včleněné východoněmecké ekonomiky. To se projevilo např. na (ne)dodržování Paktu stability a růstu z roku 1997, jehož cílem bylo zamezit zemím eurozóny v porušování Maastrichtských konvergenčních kritérií. Ačkoliv bylo Německo paradoxně iniciátorem jeho vzniku, v letech 2001 až 2005 se výše jeho deficitu pohybovala na hodnotách -3,1 až -4,2 % HDP. Pakt se ukázal být bezzubým, co se týče sankcí za nedisciplinovanost. To vyvolalo potřebu jeho reformy, ke které došlo v roce 2005 a v níž si několik zemí

prosadilo poměrně flexibilní položku „všech dalších faktorů“, do které se řadí jejich „dobré“ výdaje nezahrnující se do deficitu zemí. Německo si zde prosadilo zmínku odvolávající se na „sjednocení Evropy“ kvůli financím odčerpávaným z rozpočtu v důsledku sjednocení německých států. V roce 2006 tak německý rozpočtový schodek činil pouze 1,6 % HDP a o rok později dokonce 0,2 % HDP.

Fondy pro Východ

Za účelem srovnání ekonomické a životní úrovně východního a západního Německa byl na počátku 90. let sjednán Pakt solidarity (Solidarpakt), který vstoupil v platnost k 1. 1. 1995. Nové země se tak staly plnohodnotným a rovnocenným příjemcem finančních prostředků ze spolkového rozpočtu a taktéž jiných druhů transferů ze západního Německa. Vedle toho byl již v roce 1990 zřízen fond s názvem „Německá jednota“ (Fonds „Deutsche Einheit“) s úkolem vylepšit rozpočtové pozice východoněmeckých spolkových zemí a obcí a vytvořit pevné základy pro politiku rozvoje východního Německa (Aufbau Ost-Politik). Vznikl také Kreditabwicklungsfonds, pomocí něhož stát převzal dluhy a závazky bývalé NDR a který byl v polovině 90. let nahrazen tzv. Erblastentilgungsfonds. Již

zanedlouho se ale ukázalo, že původní cíl Paktu solidarity – srovnat úroveň zemí do roku 2004, kdy vyprší jeho platnost – nebude splněn, a proto se zákonodárci rozhodli pro přijetí Paktu solidarity II, který na svého předchůdce v roce 2005 navázal.

Cílem Paktu solidarity II, jehož období platnosti se v letošním roce přehouplo do své druhé poloviny, je zajistit rovnocenné hospodářské a sociální poměry ve východním a západním Německu a dokončit tak vnitřní jednotu. Nejdůležitějším prostředkem k tomuto cíli je finanční vyrovnání zakotvené ve dvou koších (Korb I a II), na které se Pakt solidarity II dělí.

V rámci Koše I (Korb I) je východoněmeckým zemím včetně Berlína vyhrazeno na dobu platnosti Paktu do konce roku 2019 celkem cca 105 mld. euro pro účely odstranění slabin způsobených rozdělením Německa. Vyplácení finančních prostředků v rámci Koše I je založeno na degresivní bázi - v roce 2005 země obdržely 10,5 mld. euro, částka se každoročně snižuje až na příspěvek ve výši 2,1 mld. euro v roce 2019. Doposud bylo vyplaceno přes 70 % prostředků.

Koš II (Korb II) opravňuje východoněmecké země k obdržení

Klíčové ekonomické indikátory, rok 2004 a 2011

		Počet obyvatel	Míra zaměstnanosti	Míra nezaměstnanosti	HDP	HDP/ob.	HDP/pracující	Míra exportu
		v tis.	%	%	v mld. €	v €	v €	%
					běžné ceny		běžné ceny	
2004	Východní Německo	13 477	76,7	18,4	242,7	18 010	42 712	25,5
	Západní Německo	65 635	72,5	8,5	1 856,4	28 284	59 451	40,9
	Berlín	3 387	73,5	17,6	77,9	22 988	50 773	29,2
2011	Východní Německo	12 802	79,6	11,3	285,1	22 234	49 212	34,5
	Západní Německo	65 540	76,3	6,0	2 184,3	33 365	65 008	47,5
	Berlín	3 502	75,9	13,3	101,4	29 153	59 429	46,9

dalších, v porovnání se zeměmi západního Německa nadprůměrných příspěvků od státu či ze strukturálních fondů EU ve výši cca 51 mld. euro. Zároveň zde došlo k vymezení oblastí, na něž lze dané finance použít, např.: výzkum a vývoj, doprava, sport aj.

Nezaměstnanost a demografie

Mezi hlavní výzvy, kterým čelí nové spolkové země, patří situace na pracovním trhu, zejména na pozadí demografického vývoje. Míra nezaměstnanosti ve východním Německu v roce 2004 činila 18,4 %, což byl více než dvojnásobek ve srovnání se západním Německem. Ke změně tohoto stavu přispěl projekt s názvem Agenda 2010, jehož opatření měla za úkol reformovat trh práce, sociální systém, a to např. upřednostňováním nákladů na zprostředkování práce před vyplácením podpory v nezaměstnanosti nebo odstraněním překážek přílišné byrokracie.

Porovnáme-li míru nezaměstnanosti ve východním Německu v roce 2004 a 2011, zdají se výsledky velmi pozitivní, neboť během srovnávaného sedmiletého období došlo k poklesu o více než 7 % na doposud nejnižší hodnotu od doby znovusjednocení. Jenomže zde hrají roli ještě další aspekty: počet obyvatel v nových spolkových zemích v loňském roce klesl oproti roku 2004 o 5 %, a to i v důsledku velkého počtu odchodů obyvatel z východního Německa do starých spolkových zemí, přičemž se dá předpokládat, že odchází právě lidé v produktivním věku. Vedle toho se také zvyšuje podíl obyvatel ve starobním důchodu a klesá natalita. To se sice pozitivně odráží na míře nezaměstnanosti, ale zároveň je vyvíjen velký tlak na potřebu reformy sociálního zabezpečení.

Jak již bylo naznačeno výše, ze statistických údajů vyplývá, že Německo je velmi těžce zasaženo nepříznivým demografickým vývojem - stárnutím obyvatelstva a po-

■ NDR nikdy neexistovala? Tajemný vzkaz neznámého Berliňana.

foto: Tomáš Fošum

klesem celkového počtu obyvatel, a to i přes částečnou kompenzaci v důsledku imigrace. Tento trend se ve východním Německu projevuje mnohem více než v západním. Jako příklad lze zmínit saské město Chemnitz, ve kterém za posledních 25 let klesl počet obyvatel o 70 tisíc, což představuje téměř čtvrtinu z původního počtu obyvatel v roce 1987. Důvodem je pokles porodnosti na počátku 90. let, tedy chybějící rodiče dnes, a zároveň odchod mladých lidí na západ. Demografickými změnami a také nedostatkem odborných sil jsou nejvíce postiženy hlavně venkovské oblasti, což má negativní vliv na konkurenceschopnost a vede ke snaze odvrátit tento nepříznivý vývoj cílenou podporou přistěhovalců vysoce kvalifikovaných odborníků z jiných zemí (tzv. Fachkräfte).

Mezi tradiční silná odvětví východoněmeckého hospodářství patří především strojírenství, mikroelektronika, automobilový a chemický průmysl tvořící základní pilíře ekonomiky. Avšak problémem stále zůstávají rozdíly mezi západním a východním Německem, zejména srovnáme-li výši HDP, jeho podíl na obyvatele nebo produktivitu práce. Příčiny nízkého hospodářského růstu leží především

ve struktuře východoněmeckého hospodářství – v nových spolkových zemích převažují spíše malé a střední podniky a je zde malý podíl velkopodniků, koncernů či mezinárodních firem, což se projevuje nižší orientací na vývoz a nižší schopností obstat v mezinárodní konkurenci. Zdejší podniky jsou navíc spíše výrobními středisky s poměrně malými požadavky na odborné znalosti, neboť oddělení věnující se výzkumu a vývoji či strategickému plánování zůstávají v centrálních mimo východní Německo.

Cílem Paktu solidarity I a II bylo/je srovnání životních a ekonomických poměrů východního Německa se západním. K významným pokrokům bezesporu došlo, i když tempo konvergence oproti minulosti – obzvláště v 90. letech – výrazně zpomalilo a rozdíly mezi východoněmeckými a západoněmeckými spolkovými zeměmi nadále přetrvávají. Stále více se ale začíná projevovat regionální diferenciací uvnitř starých i nových spolkových zemí.

Nelze říci, že by jednotlivé spolkové země východního Německa vykazovaly ve všech sledovaných

pokračování na straně 18

dokončení ze strany 17

ekonomických ukazatelích hodnoty horší než spolkové země západního Německa. Např. míra nezaměstnanosti v západoněmeckém městském státu Brémy se v roce 2011 pohybovala na vyšších hodnotách než u většiny východoněmeckých spolkových zemí v tomtéž období, nebo HDP na osobu ve Šlesvicku-Holštýnsku se svou hodnotou blíží k východoněmeckým hodnotám mnohem více než k západoněmeckým.

Tyto regionální disparity posléze zapříčiňují i nerovnoměrný vývoj v rámci východního, resp. západního Německa. Obyvatelé v jejich důsledku totiž migrují do ekonomicky bohatších regionů či měst (ve východním Německu např. města Lipsko, Erfurt, Postupim nebo Magdeburg), opouštějí regionální periferie či středně velká města, které tak s horšími podmínkami ještě více zaostávají za těmi lepšími a prohlubuje se jejich vzájemná diferenciací.

Dá se tedy do budoucna očekávat, že podpora nebude namířena do východního Německa jako takového, ale do slabších regionů s horšími ekonomickými výsledky napříč celým Německem, tedy i včetně západního. Jejich i tak nepříliš příznivé výsledky jsou totiž ještě více negativně ovlivňovány odchodem obyvatel do těch částí země, které se vyznačují lepším hospodářským vývojem.

Klára Spáčilová

Tři mušketýři po 400 letech aneb Zločin a trest

Úpadek ODS: Za co může Topolánek?

Události posledních měsíců naznačují, že tuzemské pravicové strany nečeká sluncem zalitá budoucnost. Oslabená a rozklížená ODS si jen tak tak neshodila vlastní vládu, což by se stalo již podruhé v rozmezí necelých čtyř let! Občanští demokraté zoufale hledají, kde se stala chyba. Jedni se zaklínají opuštěním pravicových hodnot a volají po „staré dobré“ ODS. V tu chvíli se člověk děsí, že někdo z nostalgiků oživí „odéésácké myšlenkové schéma“, o kterém kdysi mluvil otec - zakladatel. Toto schéma by asi šlo nejlépe shrnout do hesla „Václav Klaus a ODS jsou jedním tělem, jednou duší“.

Jiní straníci přičítají vinu za pozvolný pád volebních preferencí fenoménu „kmotrovství“. Na tom je samozřejmě hodně pravdy. Strana zde platí daň za dřívější úspěchy v obecních a krajských volbách, díky čemuž se na ni postupně přilepily různé pochybné existence

■ Topolánkuv konec prezidenta nerozesmutnil. zdroj: vláda.cz

pohybující se na hranici podnikatelského podsvětí. O tzv. kmotrech se začalo v ODS veřejně mluvit v roce 2008, kdy tuto kartu vytáhl slábnoucí Mirek Topolánek. Tomu bývají v této souvislosti vytýkány dvě věci. Jednak že spojil kmotrovství výslovně s ODS, ačkoli stejné typy lze nalézt i v jiných stranách, a jednak že s různými kmotry sám chodil na led. Za největší Topolánkovou politickou chybou však považují něco zcela jiného, a sice jeho postup po sněmovních volbách v roce 2006.

Léto 2006: Rekord k ničemu

Připomeňme si tehdejší situaci. Po vyhecované volební kampani vítězí ODS s rekordním výsledkem 35 %. Navzdory tomu není schopná sestavit společně s lidovci a zelenými většinovou vládu, ovšem stejně je na tom levicový blok sociálních demokratů a komunistů. Oba tábory mají po sto poslancích. Tehdy začal příběh o přátelství a zradě, který se všem zúčastněným vymstil. Tři mušketýři – Mirek Topolánek, Miroslav Kalousek a Martin Bursík – si přísahají věrnost. Hodlají spolu sestavit vládu - navzdory vyhrožování předsedy ČSSD Paroubka, že bez levicového tábora „si ani ruce neumyjí“. Během několikaměsíčního přetahování není v mušketýrských silách dohodnout se s neústupným Paroubkem na případné toleranci středopravicové vlády. Také šéf sociální demokracie se totiž chce pokusit o sestavení vlády, přičemž mluví o případné podpoře „konstruktivních poslanců“ ze středopravicového tábora.

Jiřímu Paroubkovi se nakonec jednotu občanských demokratů, lidovců a zelených podařilo rozložit. Zde nastává osudová chyba středopravicového bloku s Topolánkem v čele, jenž měl mít odvahu rychle směřovat k předčasným volbám, které by s největší pravděpodobností vyhrál. Paroubek se u normálně smýšlejících lidí dost znemožnil svým výhrůžným povolebním projevem. Navíc působil jako žába na prameni, která bortí každou snahu o dohodu.

■ Hlasování o důvěře vládě. Mirek Topolánek se ještě směje. Martin Bursík je zamyšlen. Zdroj: vláda.cz

K předčasným volbám tehdy vedla cesta pouze přes tři neúspěšné pokusy o sestavení vlády. Topolánek a spol. měli po této cestě kráčet i za cenu toho, že jeden pokus bude Paroubkův. I kdyby náhodou uspěl, bylo by to zřejmě jen za cenu přetahování poslanců, což by jeho nepopularitu u značné části veřejnosti jen prohloubilo. Navíc vláda založená na přeběhlících nebývá zpravidla moc stabilní a každou chvíli jí hrozí pád.

Podražme se navzájem

Místo rizika předčasných voleb se po premiérském postu mocně toužící Topolánek pokusil vyjednat s Paroubkem jakousi opoziční smlouvu číslo dvě. De facto tak hodil předsedy KDU-ČSL a Strany zelených Kalouska a Bursíka přes palubu. Jenže Paroubek hrál dvojí hru a za Topolánkovými zády domluvil menšinovou vládu s lidovci podporovanou komunisty. Zaskočil tak nejen občanské demokraty ale i členskou základnu KDU-ČSL, která se obrátila proti Miroslavu Kalouskovi a dohodu se sociálními demokraty smetla se stolu. Kalousek vypadal na politicky mrtvého muže a stáhl se do ústraní. Dodnes mu tento srpnový kotrmelec ubírá na politické důvěryhodnosti. Později svůj krok nepřesvědčivě vysvětloval jako taktický manévr, kterým se snažil rozbít vznikající spojení občanských a sociálních demokratů. Málokdo mu to uvěřil.

Na konci léta 2006 tedy pokračoval politický pat. Řešením nebyla ani menšinová vláda ODS, která na podzim dle očekávání nezískala v Poslanecké sněmovně důvěru. Následoval pokus sestavit vládu za účasti všech demokratických stran, který ve finále paradoxně shodili občanští demokraté kolem Pavla Béma a Petra Bendla, kteří byli považováni za zastánce spolupráce s ČSSD. Vše šlo k hořkosladkému finále,

kdy vládu přece jen sestavily ODS, KDU a Strana zelených za pomoci dvou přeběhlíků z ČSSD. Takto podivně zajištěná sněmovní většina jen těžko mohla získávat plusové body u veřejnosti. Tři mušketýři se setkali ve vládě, byť degradovaný Miroslav Kalousek už jen jako řadový člen KDU-ČSL. V čele strany ho totiž vystřídal někdejší vsetínský starosta Jiří Čunek, jenž si udělal jméno na populistických řešeních romské problematiky. Co se snahy o reformy týče, patřila Topolánkova vláda k nejlepším polistopadovým vládám. Jenže zašla na to, čím zacházela. Padla poté, co se proti ní postavili čtyři její poslanci. Patřila mezi ně i Olga Zubová ze Strany zelených, s níž pak nějaký čas koketovala Paroubkova ČSSD.

Co by kdyby... Zrození Fischera a Čunka

Rok pak vládl úřednický kabinet Jana Fischera. Mezitím předsednické křeslo ve své straně ztratil jak Martin Bursík, tak Mirek Topolánek. Druhý dech naopak chytil Miroslav Kalousek založivší TOP 09, s nímž v roce 2010 pronikl do parlamentu a v jejím dresu se vrátil na post ministra financí. Z trojice spřátelených předsedů se tak ve vysoké politice udržel pouze on, byť se dodnes úplně nez bavil onoho zrádcovského cejchu ze srpna 2006.

Co z celého příběhu plyne? Nedostatek politické odvahy se každému nakonec vymstí. Kdyby trio politických přátel v roce 2006 vytrvalo pohromadě a nebálo se předčasných voleb, nejpozději v roce 2007 by se značnou pravděpodobností sestavilo vládu s pohodlnou většinou ve sněmovně. Středopravicová vláda by tak měla dost sil provést reformy v oblastech zdravotnictví, penzijního systému, prosadila by i církevní restituce. Dokončila by evropské předsednictví v roce 2009, na kterém se dalo nadělat spoustu politických bodů. Vzpomeňme, jak úspěšně si Topolánkova vláda během onoho předsednictví počínala, než ji v jeho polovině nesmyslně shodilo nesourodé spojení Paroubek – Zubová (rozuměj Jaromír Soukup) – Tlustý (rozuměj Václav Klaus).

Pokud by se tři mušketýři nenechali v létě 2006 rozklížit Jiřím Paroubkem, těžko by se do čela lidovců a potažmo do vlády dostal Jiří Čunek obtížený podezřením z korupce. Leckteré špičky české justice by dnes měly klidnější spaní. Vzpomeňme, kolik cenného politického kapitálu do obhajoby Čunka nedobrovolně investoval Topolánek a to jen kvůli obavě, že by po vynucené demisi svého předsedy lidovci položili vládu.

Kromě Čunka by se nezrodil ani fenomén Jana Fischera deroucího se na Pražský hrad. Vždyť Fischer se v čele úřednické vlády ocitl víceméně náhodou. Před nečekaným pádem Topolánkova kabinetu o šéfovi statistického úřadu nikdo neuvažoval jako o poli-

pokračování na straně 20

dokončení z 19. strany

tikovi. Dnes si Jan Fischer hraje na státníka, s nímž si jen tak z fleku sedá za stůl Henry Kissinger. Aby odvedl pozornost od svého předlistopadového členství v KSČ, účelově ze sebe dělá oběť Topolánkova antisemitismu. Přitom Mirek Topolánek se v rozhovoru pro časopis *Lui* jen nešťastně vyjádřil, když chtěl říct pravý opak toho, co mu pak bylo vyčítáno. Mediální váleček se však již rozjel a expremiér neměl žádnou šanci, těsně před volbami 2010 byl odstraněn i z čela ODS.

Topolánkův politický odkaz

Předcházející věty nemají být obhajobou Mirka Topolánka. Ten dnes útočí jako raněné zvíře na kdekoho, na světlo se navíc dostávají různé korupční kauzy z doby jeho vládnutí. Přesto není spravedlivé, když je Topolánek líčen výhradně coby korupčník

a hulvát. Kromě toho, že měl zdravé politické instinkty, mezi něž patřila snaha vymanit ODS z Klausova sevření, přispěl i k překlenutí propasti mezi středopravicovými stranami. Nebál se spolupracovat s příznivci Václava Havla, což by bylo za předsednictví Václava Klause v letech po tzv. Sarajevském atentátu nepředstavitelné. Měl střízlivé názory na EU, když nepodléhal ani huráevropanství ani lacinému euroskepticismu. Snažil se dělat reformy a snižovat rozpočtový deficit.

V novinovém rozhovoru na počátku roku 2007 podotkl, že na rozdíl od Václava Klause a Jana Zahradila netrpí národně obrozeneckou obsesí, podle níž jsou největšími nepřáteli Němec, šlechtic, kněz a emigrant. Zkrátka Mirek Topolánek dokázal mluvit i jednat velice rozumně. Neměli bychom si tedy u něho pamatovat jen tu odvrácenou tvář, kterou nám dnes

často s hrдостí nastavuje. Napadne ho někdy, že kdyby v létě 2006 zariskoval, mohla se jeho politická kariéra vyvíjet poněkud jinak? Za tehdejší postup ODS samozřejmě nemohl pouze on, neboť nebyl diktátorem. Situaci ve straně mu mimo jiné komplikovali různí věrní prezidenta Václava Klause, kteří v duchu na veřejnosti nevysloveného přání svého guru prosazovali spolupráci s ČSSD, tedy jakési navázání na opoziční smlouvu.

Mimochodem, ODS v roce 2006 na svůj opozičněsmluvní hřích doplatila. Kdyby totiž společně s ČSSD účelově neměnila volební zákonodárství, volilo by se v roce 2006 podle stejného zákona jako v roce 1998. Trojkoalice ODS, KDU a SZ by pak rázem měla ve sněmovně většinu. Příběh o třech mušketýrech by se odvíjel jinak a ODS by nemusela přemýšlet o „Zločinu a trestu“.

Tomáš Fošum

Vánoční úvaha o centrálních bankách

O pravomocích českého prezidenta se napsalo již mnoho stohů papíru. Je pravda, že mnoho z jeho vlivu záleží na jeho osobnosti. Vliv na ekonomiku země ale má každý - ať silný nebo slabý prezident. Pokud ne jinak, tak určitě prostřednictvím jmenování bankovní rady a guvernéra i viceguvernérů. V žádném ze států střední Evropy (V4) nemůže prezident sám jmenovat členy nejdůležitějšího orgánu centrální banky a ani ve zbytku světa není běžné, aby bankovní radu jmenoval sám prezident.

Centrální banky jsou sice pro běžného člověka naprosto nezajímavými technicistními institucemi, ale i centrální bankéři se v poslední době dostávají na přední stránky novin. Při posledním snížení úrokové míry České národní banky (ČNB) její guvernér Miroslav Singer za značné pozornosti řešil v médiích otázku, jak podpořit českou ekonomiku. Rozhodnutí bankovní rady je tiskem pravidelně ostře sledováno a analyzováno.

Spíše perličkou jsou dvě události z poslední doby, kdy se výběr centrálních bankéřů dostal do pozornosti veřejnosti. Nejdříve to bylo v případě Evropské centrální banky, když proti sobě stály severní a jižní křídlo v otázce jmenování Lucemburčana Yvese Mersche do výkonné rady ECB. Severu se podařilo udolat jižní nelibost nad

zastáncem přísné měnové politiky, do cesty se ale postavil Evropský parlament, který Mersche odmítl, protože chtěl ve funkci mít ženu. Tím přihrál Španělům argument, aby mohli jmenování Lucemburčana dále zdržovat. Zajímavý byl výběr nového britského guvernéra. Po deseti letech odchází ostřílený a všeobecně uznávaný sir Mervyn King a Britové překvapivě sáhli po jeho nástupci do zahraničí a za jeho pokračovatele zvolili Kanadčana Marka Carneye.

V době krize navíc celosvětově vliv centrálních bank na ekonomiku značně narostl. Například v eurozóně je Evropská centrální banka (ECB) považována za instituci, která má nejrozsáhlejší možnosti zastavit prohlubování krize či dokonce negativní vývoj zvrátit. Prohlášení jejího guvernéra Maria Draghiho, že udělá k záchraně eurozóny cokoli, co je v mandátu ECB, je považováno většinou analytiků za přelomovou událost ve vývoji krize eura. Pouhé verbální prohlášení stačilo k tomu, aby začal posilovat kurz eura a snížily se výnosy z dluhopisů nejvíce zkoušených zemí měnového klubu. Na druhé straně Atlantiku Fed již od propuknutí krize nejenom prostřednictvím kvantitativního uvolňování hraje zásadní roli při zotavování USA z hospodářských těžkostí. Centrální banky také začaly podnikat dříve téměř nevídané netradiční akce.

Úkol centrálních bankéřů není vůbec jednoduchý. Nemůžou jako mávnutím kouzelného proutku zachránit skomírající ekonomiku, můžou ale zabránit některým problémům. Současně ale nevhodně zvolenými opatřeními mohou způsobit značné škody. Proto se centrální banky ocitají na celém světě pod palbou ostré kritiky za své netradiční operace, za které je zase jiní komentátoři vynášejí do nebe.

ČNB má za hlavní cíl udržování stabilní cenové hladiny, k čemuž má k dispozici celou paletu nástrojů. Úrokové míry stanovené ČNB se v současnosti nacházejí na technické

nule a banka tak vyčerpala svůj arzenál v této oblasti. Jak její vedení již naznačilo, mohla by v případě potřeby podpořit ekonomiku intervencemi na měnovém trhu s cílem oslabit kurz koruny. Rozhodnutí o takovém kroku, které ji možná čeká, bude muset bankovní rada těžce zvažovat.

Vedle měnové politiky navíc má ČNB ve svém portfoliu dohled nad finančním trhem. Ten se v době, kdy Evropská komise schválila za tři roky (říjen 2008 až říjen 2011) státní podporu určenou finančním institucím v EU v hodnotě 4,5 bilionu eur, což odpovídá 37 % HDP EU, ukazuje jako nesmírně důležitý úkol.

V předvolebních výrocích prezidentští kandidáti nejčastěji udávali, že chtějí zajistit, aby v České národní bance byly zastoupeny různé názorové proudy. Je ale toto zárukou dobré měnové politiky? V poslanecké sněmovně je zastoupen velký počet ideových proudů, a přesto je veřejnost vůči jejím výsledkům stále více skeptická. Doufejme, že nový prezident, jehož jméno již při čtení článku znáte, dokáže při výběru členů bankovní rady vybrat ty nejlepší a nejen zastánce různých směrů.

Marie Bydžovská

Nebyli jsme první. Demokratický střed za 1. Republiky

■ Demokratický střed měl ambici měnit meziválečné Československo v duchu T. G. Masaryka. zdroj: Reprofoto

Na meziválečném Československu je fascinující, kolik existovalo různých názorových revue. Většina z nich měla jen krátké trvání a dnes by asi existovaly na internetu pouze jako weby nebo blogy pravicových či levicových psavců. Mezi periodika s ambicí ovlivňovat tehdejší společenské dění patřil i týdeník Demokratický střed, který vycházel v letech 1923-1938. Budiž řečeno, že se jako časopis necítíme být jeho přímými následovníky, byť některé názory, které zastával, jsou blízké i nám.

Vznik Demokratického středu souvisel s politickým štěpením uvnitř kramářovské Národní demokracie, která se začátkem 20. let začala blížit svému původnímu jádru – mladočechům. Strana neuspěla v parlamentních volbách 1920, vypadla z vládní koalice (nikoli

z mimoparlamentní Pětky) a začala hledat odpověď na to, co dělat a kam směřovat. Velkou ranou bylo pro stranu zavraždění ministra financí Aloise Rašína, který mohl být akčnější a pragmatičtější alternativou Karla Kramáře. Atentát z 5. ledna 1923 také stranu pochopitelně zradikalizoval. V této době vzniká velmi významná revue československého nacionalismu Národní myšlenka. K jejím významným osobnostem patřil Rašínův syn Ladislav nebo Vlastimil Klíma, jehož memoáry „1938: Měli jsme kapitulovat?“ loni vydal Masarykův ústav. Jiná stranická skupina se utvořila kolem advokátů Zdeňka Chytila a Františka Fouska. Ačkoli lidé kolem „středu“ či „myšlenky“ tvořili ve stranickém životě protiklad, měli mnoho společného. Šlo o příslušníky generace, která byla svým životem bytostně spojena s existencí Československa. Navzájem se znali, protože většinou pocházeli z městského, národního a intelektuálního prostředí. Mnozí se také aktivně angažovali ve studentském hnutí a v Mladé generaci Národní demokracie.

Pravicoví masarykovci

Původní název časopisu byl Střed – demokratický týdeník, přejmenovaný po několika letech na nejdéle používaný Demokratický střed. „Názvem se nerozumělo propagování politiky 'zlaté střední cesty kompromisu', nýbrž politiky rozumu, která nedá se strhnouti do extrému; rozuměl se tím směr, který jest proti nadvládě určité složky nad ostatními a přeje si vyrovnávání zájmů ve prospěch státu,“ napsal deset let po vzniku listu Zdeněk Chytil. V roce 1935 začal týdeník používat i titulky Program – Demokratický střed, který

pokračování na straně 22

dokončení ze strany 21

vyjadřoval aktivní snahu přijít s řešením tehdejší krize.

Od roku 1929 měl list v podtitulu Svobodný list politický, čímž chtěla redakce zdůraznit, že se neváže výlučně na jednu politickou stranu. Fakticky šlo hlavně o distanc od denní praxe politiky Kramářovy strany, v níž řada členů skupiny stále zůstávala. „Opakujeme, že nejsme opoziční skupinou v národně demokratické straně... sdružujeme kolem svého časopisu všechny, kdož bez ohledu na stranickou příslušnost chtějí pracovat k nápravě našich neutěšených politických poměrů, zaviněných dnešní vládou politických stran, resp. jejich sekretariátů,“ psalo se v úvodníku z února 1933.

Na druhou stranu se Demokratický střed věnoval vnitřnímu vývoji Národní demokracie poměrně často a mnohdy si neodpustil kritické komentáře ke krokům jejího vedení. Zvláště pro kontakty s osobami, které považoval za fašisty a populisty. Podle nich se tím strana vzdalovala svému poslání zastupovat politický střed a inteligenci. V často vyhro-

■ Spojil je jeden muž, nacista Adolf Hitler.

zdroj: Wikipedia

ceném soupeření proto straníci s jiným pohledem na věc považovali členy Demokratického středu za nepřiliš spolehlivé souputníky, když už ne rovnou za zrádce. Skupina se sice nepřidala k otevřené secesi moravského křídla strany, kterou na podzim 1925 provedl majitel Lidových novin Jaroslav Stráský a podporoval šéfredaktor Přítomnosti Ferdinand Peroutka. Velice často ale byla s těmito periodiky na stejné vlně a kdykoli se vyhroutil spor Kramáře vůči Masarykovi či Benešovi, podporoval týdeník toho druhého. Jistý osten nedůvěry měl tedy svoje oprávnění.

Kdo byl „středista“

Ke skupině kolem Demokratického středu se hlásili příslušníci tehdejší politické, hospodářské a intelektuální elity. Pominout nelze ani členství řady z nich v pražských zednářských lóžích. Zdeněk Chytil byl dokonce zetěm malíře Alfonse Muchy, který měl titul velmistra a fakticky československé zednáře vedl. Kromě Chytila a Fouseka patřil k jádru těch, kteří „dělali“ Demokratický střed, advokát Jan Hochmann, spravující osobní jmění Karla Kramáře. Jeho vliv byl spíše programový, organizaci a financování zajišťovali Fousek s Chytillem. Získání peněz na vydávání týdeníku patřilo k důležitým úkolům. Demokratický střed totiž neměl dostatek předplatitelů a ekonomicky si na sebe nevydělal.

Pro časopis měli velký význam dva muži, kteří se porad v Národním klubu v Celetné ulici, kde měla skupina svůj stůl, nezúčastňovali pravidelně. Jejich slovo ale bylo slyšet. Zájmy „muže v pozadí“, významného prvorepublikového finančního magnáta Jaroslava Preisse zastupoval Jan Dvořáček. Než se stal v roce 1926 jedním z ředitelů Živnobanky (vzdal se kvůli tomu poslaneckého mandátu), byl významným úředníkem ministerstva obchodu, kde vyjednal řadu důležitých mezinárodních smluv. Specializoval se na střední a východní Evropu. Necelé čtyři

měsíce byl také ministrem průmyslu a živností ve druhé vládě Antonína Švehly (1925-26). V Národní demokracii patřil k průmyslovému křídlu, které ve 20. letech mělo zájem na vládním angažmá strany. Pohled Hradu vnašel do skupiny historik a diplomat Kamil Krofta, který po velvyslaneckých postech ve Vatikánu, Vídni a Berlíně zakotvil roku 1927 přímo na ministerstvu zahraničí. V době častých Benešových cest ho fakticky řídil a v letech 1936-38 ho vedl oficiálně i jako ministr. Krofta přispíval na financování časopisu z dědictví po svém otci, který byl za Rakousko-Uherska říšským poslancem za staročechy a také několik let starostou Plzně. Do časopisu i psal, hodily se také jeho zákulisní informace z mezinárodní politiky. Dvořáček zase přinášel peníze Živnobanky, které byly asi nejvýznamnější položkou pro rozpočet redakce.

Z politických představitelů Národní demokracie se skupinou sympatizoval František Ježek nebo šéfredaktor Národních listů Karel Hoch. Úvodník do prvního čísla napsal František Sís, který patřil k osobním přátelům Karla Kramáře, ale zároveň představoval spojku národních demokratů s Hradem, kde byl pravidelným hostem. To jen dokládá, že snaha smířit oba zasloužilé zakladatele Československa nebyla v očích řady lidí marná a předem ztracená.

Pohled na členy skupiny ve svých pamětech podává historik Zdeněk Kalista, který mezi roky 1925-1927 vedl kulturní rubriku časopisu. Kalista se nerozešel se „středisty“ v dobrém, a měl pocit, že byl zneužit. „Páni z Demokratického středu mne našli jiného, než jsem se jim jevil,“ komentuje rozchod. Důvody jeho rozhořčení byly naprosto pochopitelné. Chytil i Fousek původně podpořili jeho plán na vznik dalšího periodika, které by se věnovalo pouze kultuře. Když Kalista díky svému relativně již známému jménu získal přispěvatele a objednal tisk, couvli. Důvodem,

kteřý Kalista naznačuje, byl Jaroslav Preiss. „A to musili moji přátelé v Demokratickém středě respektovat“. Po vydání třech čísel musela revue První svazek skončit a Kalista sám ještě několik let splácel dluhy. Po stokoruně, jak poznamenal v pamětech.

V dubnu 1926 však ještě Kalista viděl věci růžověji. Byl tehdy hlavním redaktorem vnitřní přílohy týdeníku, Kulturního přehledu, a formuloval zde svůj Program Demokratického středě, který se z levicových pozic vymezoval vůči Devětsilu a guru tehdejší avantgardní levice Karlu Teigemu. Oceňoval, že týdeník nezastává žádný typ dogmatismu a že mu nikdo z vedoucích činitelů nevnucoval jakýkoli politický chomout. „Vedení listu záleželo přímo na tom, aby na jeho stránkách shromáždilo hlasy z nejrůznějších politických směrů a dodalo tak týdeníku ráz volné tribuny.“ Z jiných politických proudů do časopisu přispíval agrárník a historik Josef Prokeš, pod pseudonymy i někteří sociální demokraté a národní socialisté. Redakce si také dávala záležet, aby v časopisu publikovali významní představitelé Národní demokracie.

Politíční reformátoři

Ve 30. letech se Demokratický střed začal více vyjadřovat k řešení hospodářské krize, nebyly mu cizí ani úvahy o reformě politického systému, volební reformě a řešení tíživého generačního konfliktu uvnitř Československa, který chápali hlavně jako sociální. Nástup Hitlera k moci zintenzivnil v časopise téma krize liberální demokracie a hrozby ze strany německého nacismu. V článcích se řada autorů zamýšlela nad přitažlivostí nacismu i fašismu a uvažovala, zda nelze něco z těchto systémů aplikovat na demokracii, bez toho, aby se popřel její základ a smysl. Přirozeně docházelo ke spolupráci se spřízněnými osobnostmi a skupinami. Demokratický střed se nejvíce propojil s Klubem Přítomnost,

■ Tomáš G. Masaryk byl pro Demokratický střed hlavním hrdinou. Národní myšlenka ho viděla kritičtěji a obhajovala Karla Kramáře.

foto: Tomáš Fošum

jehož významnými představiteli byli Prokop Drtina, tehdy pracovník Kanceláře prezidenta republiky, nebo šéf zahraniční rubriky Lidových novin Hubert Ripka, jehož články se považovaly za neoficiální stanovisko ministerstva zahraničí. Klub Přítomnost patřil ve 30. letech k důležitým místům veřejné diskuse a nebránil se zvat řečníky všech politických směrů. Byl takovým prvorepublikovým think-tankem, podobně jako třeba Masarykova dělnická akademie.

Dalším spojencem byla Barrandovská skupina, která se začala scházet koncem roku 1932. Jejím hlavním představitelem byl majitel Lucerny Václav M. Havel. Představitelé obou skupin začali své názory publikovat na stránkách týdeníku. Souhlasím s historikem Ondřejem Koutkem, že v této době už lze o časopise mluvit jako o nezávislém listu, který se snaží formulovat svébytný program politického středě. Spojení s Havlem mělo i jiný význam. Lucerna se stala novým sídlem redakce, protože Zdeněk Chytil si zde pronajal několik místností pro svou advokátní kancelář. Začali se zde scházet také

členové redakčního kruhu v čele s redaktorem Bohumilem Bieblem. Chytilův společník Ilja Kříženecký zase v sousedních místnostech poskytl prostor sekretariátu Barrandovské skupiny. Kříženecký patřil také k důležitým osobám Klubu Přítomnost.

Výsledkem „spojování“ bylo prostředí, ze kterého vyrostl program Demokracie řádu a činu, který vyšel 23. března 1934 jako speciální číslo Demokratického středě. Program se vymezil vůči liberalismu, protože nedokáže řešit sociální otázky, fašismus zase odmítal kvůli reakční násilnosti a nepochopení důležitosti mezinárodních kulturních a hospodářských vztahů. Komunistická řešení byla podle programu špatná pro materialistické bludy, třídní výlučnost a násilnictví. Fakticky šlo o snahu nabídnout demokratickou „třetí cestu“ vůči fašistické nebo komunistické diktatuře, s vědomím, že prvorepublikový systém má řadu chyb. Celý program stál na „svobodě ukázněných lidí a na službě sociálně spravedlivého řádu.“ Měl v sobě víru ve svobodu lidí,

pokračování na straně 24

dokončení ze strany 23

zároveň ale viděl strašlivé riziko v neschopnosti dát mladé generaci smysl a schopnost naplnění života. Kritizoval nezodpovědné finanční spekulace, politické příživnictví, korupci apod. „Uznáváme jen důchody, plynoucí z práce, a zásluhy, úměrné obecnému užitku a míře osobního rizika.“ Program rozhodně nechtěl omezovat soukromé vlastnictví, nebránil se však v době krize větší roli státu při organizaci ekonomiky, chtěl omezit stavovství, zájmovost a odborovost ve prospěch odbornosti. Tehdejší stav podle nich připomínal cechy a korporativismus, který schopným lidem brání využít svých schopností ve prospěch celku. Proto viděli autoři programu velký problém v československém politickém systému ovládaným podle nich hrubým skupinovým stranictvím. „Ideje a ideály, zdá se, zmizely z politické arény. Byly vypuzeny hospodářským a sociálním hmotářstvím... /nebo/ slouží pravidelně k tomu, aby zakryly nejhrubší hmotné požadavky. Nejvíce se zneužívá vlastenectví, nejvíce se právě s ním kšeftuje“.

V této době také došlo k úplnému rozchodu Demokratického středu s Národní demokracií, která se spojila s Národní ligou Jiřího Stříbrného, majitele bulvárního tiskového koncernu Tempo a jednoho z představitelů českého fašismu. „Národní demokracie definitivně tím ovšem padá do nejhlubších politických nížin, přiváděje k těmto koncům naši buržoazii a dovršující svou politickou neschopnost... Kdysi mohla vésti republiku a být v ústředí rozhodování, dnes je na politickém okraji, kde se objímá s politikem, kterého dříve velmi zjevně odlišovala od druhých politiků; kdysi mohla být mozkovým trustem československé politiky, dnes je téměř inteligencí opuštěna“.

Obrana republiky

Závěrečnou kapitolu Demokratického středu představuje rok 1938, kdy se životní cesty a osudy jejích členů opět setkaly na společné půdě s okruhem z Národní myšlenky při obraně Československa. Významní představitelé obou okruhů se angažovali ve Výboru na obranu republiky, který utvořili vládní poslanci Národního sjednocení, národních socialistů a lidovců. Je nutné připomenout, že členy výboru byli také komunisté. Rašín, Klíma, Ripka, Drtina, Chytil a další kritizovali krach československé státní autority v pohraničních německých oblastech a snažili se dotlačit prezidenta Beneše k tomu, aby Československo odmítlo Mnichovskou dohodu a riskovalo vojenský konflikt s Německem.

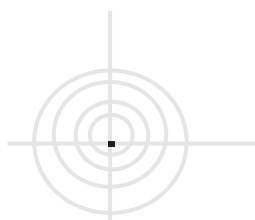
Srovnáme-li roli obou skupin, dá se říci, že Demokratický střed ve svých cílech o změnu směřování Národní demokracie neuspěl, zatímco představitelé Národní myšlenky byli na dobré cestě stranu proměnit.

Ladislav Rašín a spol. hráli v červnu 1937 velkou roli při „odstříbrnění“ Národní demokracie, která se v roce 1938 opět zapojila do vlády, kde ji zastupoval František Ježek. Nový a jednomyslně přijatý program strany napsali oni. Ladislav Rašín formuloval vnitropolitickou část, Vlastimil Klíma se věnoval zahraniční politice a František Toušek definoval postoj k hospodářským a sociálním otázkám. Když v roce 1937 zemřel Karel Kramář a strana se rozhodla, že si nového předsedu zatím nezvolí, stálo Národní sjednocení na křížovatce. Věřím, že bylo možné, aby tito lidé vytvořili onen moderní a pokrokový nacionalismus, který by se lišil od výstředních šovinistů, jací často v národech jsou. Ke zhnusení a zoufalství ostatních. Demokratický střed by zcela jistě ani „rašínovsko-klímovský“ nacionalismus nepřijímal bez výhrad, neměl by ale pochyby, že reprezentují „češství“, ke kterému se dá hlásit.

Časopisy Demokratický střed a Národní myšlenka a lidé kolem nich měli po Mnichovu, se kterým se nesmířili, mnohdy podobný osud. Za krátkého období II. republiky stály oba časopisy v opozici proti Straně národní jednoty a nevěřily, že Hitler nechá „zbytkové Československo“ na pokoji. Oba listy velice brzy cenzura zakázala. Symbolicky skončily hlavy obou skupin – Ladislav Rašín zemřel v březnu 1945 v německém vězení, Zdeněk Chytil zahynul o dva měsíce později v Terezíně.

Bylo by zajímavé sledovat další vývoj obou skupin a vůbec celé této generace osobností, která se narodila na přelomu 19. a 20. století. Zažili ještě starý svět, který zničila 1. světová válka a který si často idealizujeme (v porovnání s tím, co přišlo potom naprosto pochopitelně). Prožili svoje mládí v Československu, které bylo přes všechny své chyby vyvrcholením důležité historické etapy českého národa. Byli s ním spojeni a považovali ho za svůj domov. Byli ochotni ho bránit. Nešlo ale o nové elity, které si musely hledat své místo na slunci a postupně se kultivovat, jako se to nezřídka děje dnes. Jejich otcové i dědové často patřili k důležitým osobnostem české politiky, vědy a podnikání ještě za Rakousko-Uherska. V letech 1938-1948, která představují období, kdy se pro Čechy a Slováky „změnil svět“, byli tito lidé na vrcholu sil. Byli generací, která měla nahradit dlouhověké „otce zakladatele“ a fakticky zakotvit existenci Československa. Oni by dokončili oněch 50 let, o nichž mluvil Masaryk, že jsou potřeba, aby stát zapustil kořeny. Nestalo se. A je to znát i dnes.

Petr Zenkner

Letmý pohled pod pokličku prvorepublikové religiozity

Potřeba jasně se vymezit vůči starým hodnotám byla po velké válce opravdu silná, a to nejen v novorozeném Československu. Celá Evropa se musela vyrovnat s pádem velkých impérií, řízených starobylými monarchiemi, které s sebou nesly i řád a jasně formulovaný světonázor. Po pádu multietnické habsburské říše byla katolická církev vnímána často jako pohrobek „starých časů“ a byla nucena čelit výzvám, které s sebou nová doba přinesla. Hned v roce 1919 se od ní oddělila Československá církev husitská (státem schválená 15. září 1920 pod názvem Církev československá). Již v následujících měsících se k nově vzniklé církvi hlásilo na 200 tisíc obyvatel a ve sčítání lidu o rok později se k této konfesní příslušnosti, v té době již druhé nejsilnější, přihlásilo přes 5% obyvatelstva – tzn. 523 tisíc lidí, ve 30. letech to bylo až 7,3% (pro srovnání uvedme, že v roce 2011 se k církvi přihlásilo necelých 40 tisíc, avšak jedná se o celkový pokles a téměř polovina obyvatelstva se v současnosti k náboženské příslušnosti nevyjádřila vůbec a více jak třetina vyplnila kolonku „bez náboženské víry“). Velký podíl na oblíbě Církve československé měl, jak uvádí religionista David Václavík, fakt, že se mohla prezentovat jako národní církev a korespondovala s představou nové společnosti, proto byla také podporována i velkou částí nové politické reprezentace. Katolická církev byla naproti tomu vystavena podezřením z absence loajality vůči republice a tendencím

■ V roce 1930 uvedla desetina lidí v Čechách, že je bez vyznání. Kolik je to vlastně dnes? foto: Tomáš Dušek

neakceptování vlastenectví. Atmosféra se pak pročistila v roce 1929 během oslav svatováclavského milénia a dobudování Svatovítské katedrály, kdy katolická církev tyto obavy svými postoji rozpustila.

Jednou z nejvlivnějších osobností této doby byl bezesporu T. G. Masaryk, mnohými považován také za nejvlivnějšího českého filozofa náboženství. Jaký byl tedy jeho pohled na religiozitu moderního člověka nově vzniklého státu? Již ve svých raných dílech psaných v době monarchie poukazoval na dichotomii pojetí pravdy – náboženské a vědecké. Byl však přesvědčen, že polemika vědy s náboženstvím není nutně projevem její „protináboženskosti“. Člověk vzdělaný v moderní vědě získává „vyšší názory“ o Bohu, takový člověk už pak pro svou víru například nepotřebuje zázraky. Míru odnáboženštění společnosti pak dokládal svou studií o zvyšujících se počtech sebevražd v jednotlivých evropských regionech a poukazoval také na rozdílný potenciál pro vypořádání se s duchovní krizí modernity v případě katolicismu a protestantismu.

Moderní člověk a náboženství (1896): „Moderní člověk ztrácí svůj jednotný světový názor náboženský: tato ztráta znamená intelektuální a mravní rozháranost a anarchii, neboť tato ztráta je více méně násilným odhazováním starého názoru, je boj nehotového nového se starým: moderní člověk je nehotový, neucelený, nejednotný, polovičatý, je bojem unavený, umdlený, nervózní, rozčilený, nemá z života radosti plné a čerstvé – zoufá si proto velmi snadno a život samovolně opouští. Tak se jeví naše doba, naše století, jako doba přechodní: padá staré náboženství lidové a moderní člověk usiluje o to, nahradit si tuto ztrátu něčím novým – popřípadě zase náboženstvím novým, aneb alespoň obnoveným (...) Duchovnímu a mravnímu ovzduší náboženskému odpovídá statistika sebevražd: ceteris paribus všude tam je sebevražednost nejsilnější, kde starý náboženský život je nejvíce podlomený. Statistika tedy udává veliká čísla sebevražd ve Francii a hlavně ovšem v Paříži; dále je sebevražednost značná v zemích rakouských, je značná v protestantských zemích německých a norských, je značná v Petrohradě a tak dále. Zato je poměrně slabší v zemích anglických, jižní Itálii – tedy tam, kde náboženství má ještě značnější vliv; proto je méně sebevražd v Rusku a tak dále, u národů posud náboženstvím (starým) nejvíce ovládaných.“ Masarykovy postoje byly samozřejmě mnohem obšírnější a toto je jen plytká generalizace, která má poukázat na fakt, že roli náboženství v životě člověka nijak nezpochybňoval.

Velkou měrou do diskuze o novém pojetí náboženství přispěli zastánci Volné myšlenky, kteří šli ve svém

pokračování na straně 26

dokončení ze strany 25

programovém antiklerikalismu (ten byl reprezentován sociálními demokraty, agrárníky a národními demokraty) mnohem dále, a političtí představitelé ovlivnění právě tímto hnutím byli v procesu odluky státu a církve mnohem razantnější. Tato kulturní válka mezi starým a novým pojetím religiozity se projevovala zejména v oblasti školství: měnily se osnovy, ze škol mizely náboženské symboly a zrušeny byly také modlitby před a po vyučování, náboženská výchova už nebyla povinná. Některé osobnosti Volné myšlenky se také pokoušely o inovativní interpretace původu křesťanství a jeho liturgie, založené na výkladech opírajících se o pohanské základy nejrozšířenější monoteistické víry. Zejména katolictví tak podle této představy jen reprezentuje stále přítomné pohanské

kulty se starobylými polyteistickými rituály. Volnomyšlenkáři však nebyli ideově ucelení a v roce 1924 se oddělil Svaz proletářských bezvěrců, marxisticky orientované křídlo hnutí. K velkým kulturním změnám moderního života patřila jednoznačně i legalizace pohřbu žehem. O rozšíření kremace se od konce 19. století snažila Společnost přátel žehu (zprvu pod názvem Společnost pro spalování mrtvol), reprezentovaná na počátku takovými osobnostmi, jakými byli Božena Němcová nebo Jan Neruda.

Za zmínku také stojí rozmáhající se spiritismus, přestože politické dění nijak významně neovlivňoval, jednalo se však o velice svérázný projev religiozity, který v době svého vrcholu mohl ovlivňovat odhadem až na 300 tisíc obyvatel tehdejšího Československa. Již v 80. letech 19. století byly na jihu Čech vydávány

spiritistické spisy v německém a posléze i českém jazyce. Na Trutnovsku pak továrník Etrich organizoval týdenní spiritistické seance pro své dělníky, kteří tento proud úspěšně šířili po celém katolickém Podkrkonoší. Tato směs křesťanství, víry v posmrtný život a reinkarnaci se projevovala častými konzultacemi věcí důležitých se zemřelými za pomoci média. Projevovala se také spiritistickým časopisem s názvem Hvězda záhrobí, jehož jméno bylo po válce změněno na Posel záhrobí. Jak uvádí na konto spiritismu v prvorepublikovém kontextu sociolog náboženství Jan Jandourek „i v době, kdy se navenek rozpadá organizovaný náboženský život, žije vlastní a dynamická spiritualita, i když na sebe bere často bizarní formy.“

Kateřina Hamplová

Protimluv, který je

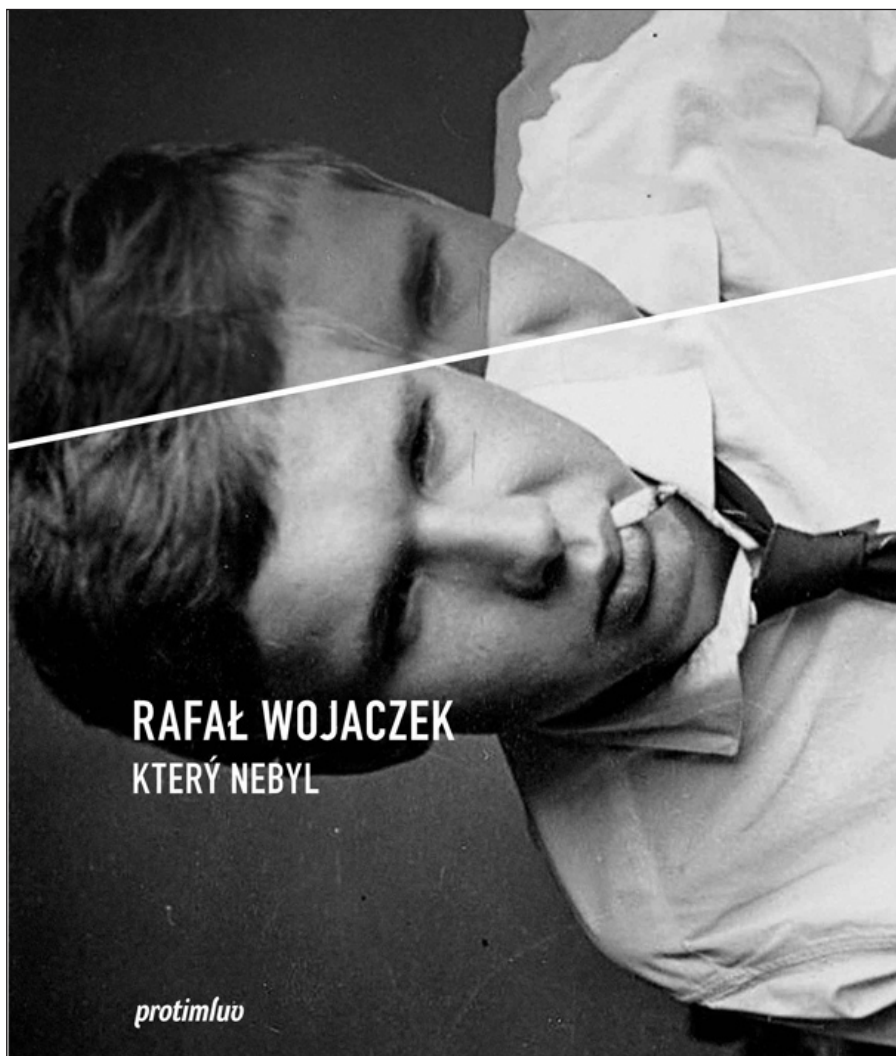
Před pěti lety řekl v rozhovoru pro Literární noviny Jiří Macháček: „Polonista Honza Faber přeložil skvěle i verše Rafała Wojaczka, jemuž u nás doposud také nevyšla kniha, což je podle mne velký dluh, který by Protimluv v budoucnu rád splatil.“ Výbor z Wojaczkovy tvorby Který nebyl vyšel v ostravském nakladatelství Protimluv na konci loňského roku.

Název Protimluv vám možná nic neříká. Pokud nejste z Ostravy nebo nepatříte mezi literární nadšence, nemuseli jste se s ním setkat. Ale za deset let už se kolem Protimluru vytvořila skupina redaktorů, autorů, překladatelů a přispěvatelů, kteří utváří jeden z odlišných (proti)proudů v české kultuře. Jeho jinakost nespočívá v nucené a agresivní provokaci, „pouze“ v hledání jiných a méně známých témat.

O decentralizaci a pluralismu se v souvislosti s naší „postmoderní“ dobou mluví často. Když se ale podíváme na českou kulturní realitu, vidíme většinou jen Prahu a Brno. Ostatní města ožívají většinou jen v okamžiku, kdy se v nich odehrává nějaký významnější festival – jako se do Jihlavy jezdí za dokumentárním filmem, do Plzně a Hradce za divadlem nebo do Uherského Hradiště a Karlových Varů za filmy. A zbytek roku jakoby se čekalo. Většinou totiž chybí zájem místních, kteří publikum zaplňující na pár dní jejich ulice, hospody a parky pozorují spíše podezřívavě. Pokud se o nějakém městě mluví v této souvislosti s nadějí, je to Ostrava. Dobře to

bylo vidět při kandidatuře na Evropské hlavní město kultury 2015. Nejen festival Colours, ale také stále přitažlivější kouzlo starých fabrik a dohasínajících uhelných hald, trochu méně uhlazená atmosféra ve srovnání s historickými památkovými zónami, místní divadla Jiřího Myrona a Petra Bezruče nebo Architecture Week Ostrava tvoří silný a především celoroční základ místní kulturní scény.

Protimluv neskrývá, že je pro něj důležité právě Ostravsko a jeho umělci. Vydává časopis, skoro stostránkovou revue věnovanou literatuře, výtvarnému umění, architektuře nebo hudbě a dalším fenoménům, je to také nakladatelství, zaměřené na české autory i překlady, zejména ze sousední, polské literatury, a organizuje příležitostně i další kulturní akce a pravidelně v říjnu festival Protimlufest, probíhající na různých místech, ale především ve spřáteleném antikvariátu a klubu Fiducia. Podíváte-li se na hosty festivalu nebo autory, narazíte na stejná jména – pro Protimluv je zásadní lokální komunita a okruh spolupracovníků vždy vycházel z osobních kontaktů a na nich založené důvěře. Proto s ním už léta spolupracuje třeba překladatel Jan Faber. Kdo také někdy potkal Jiřího Macháčka, šéfredaktora a hlavního organizátora všech akcí, pochopí velmi rychle, jak Protimluv funguje a jaká je jeho filosofie. Jeho cílem není samoúčelné rozšiřování a sám Macháček sebekriticky přiznává, že je to i určitou nechutí k „marketingu“. Proto Protimluv nepatří mezi nejznámější kulturní časopisy, ale zase si drží dobrou úroveň. A má zároveň i jeden specifický rys, který ho výrazně odlišuje – výrazně se zaměřuje na polskou kulturu, především pak literaturu. Samozřejmě je to dané i jeho polohou blízko u hranic, ale nejen tím. Jak

sám šéfredaktor říká, polská kulturní scéna je pro něj inspirativní i proto, že „v Polsku existuje několik rovnocenných kulturních center, kdežto tady je skutečně jen jedno. Zbytek už je region.“

Silnější „lokální“ centra v Polsku souvisejí s větším počtem obyvatel, ale důležitým aspektem je i mnohem výraznější angažovanost zejména mladých Poláků. Díky nim ožilo třeba studentské město Vratislav, nemluvě o intenzivní atmosféře varšavských ulic, která je pro české studenty většinou překvapivá. Kultura je u našich sousedů více založena na akci, setkávání a někdy velmi bouřlivých diskuzích. Spontánně vzniká mnohem víc časopisů a neziskových organizací. Zkrátka je cítit větší touha dělat věci po svém – bez ohledu na to, že to nemusí být nijak výnosná ani vděčná záležitost.

Co ještě pro nás může být v Polsku zajímavé, zejména ve srovnání s českou realitou? Poezie. Jistě, čeští básníci existují, ale v porovnání s tím, jak žije poezie u sousedů je to nesrovnatelné. Různorodé časopisy a nakladatelství, odlišné styly a směry, včetně politické poezie. Protimluv je jedním z mála českých nakladatelství a časopisů, které současnou polskou scénu pravidelně sledují. Před sedmi lety vyšla také v Protimluvu Antologie poezie Na divoko, slezské básnické skupiny „Na dziko“, k níž patřil třeba Krzysztof Siwczyk nebo Marta Podgórník. Všechny autory, kteří dodnes publikují, ačkoli například Wojciech Kuczok už jen jako prozaik, spojovalo místo narození – tedy různá vesměs neutěšená městečka ve Slezsku a poetika, syrový pohled na svět, zmrtnělý, nehybný, šedý. „Rozmazané kontury míjených domů. Výrazné / vchody do předsíní na pozadí ještě

bílého / sněhu. Řady potměných aut / přidržujících koryta ulic. Centrum – a za ním... / řídnoucí budovy. Tovární zdi a střechy...“, píše Maciej Melecki v Mrtvých bodech, básni roku 1995, která jako by stejně dobře popisovala Ostravsko. Střední Čechy nebo Jižní Morava jsou mu v určitém smyslu vzdálenější než polský Śląsk.

„Nepřijel jsem sem v pravý čas / Sezóna ještě nezačala / a místní už říkají / že tady nezačne nic.“ To už je Rafał Wojaczek a Mrtvá sezóna, báseň napsaná v šedesátých letech minulého století. Přesto má k poetice Mrtvých bodů docela blízko. Ve své bezútešnosti, drsnosti, touze šokovat, v hlubší struktuře a snad i rozpadlém básnickém subjektu. Fragmentárnost současné poezie skupiny Na divoko je výraznější, u Wojaczka cítíme návaznost na melodii modliteb nebo písní, třeba i v častých refrénech. Ale drásavost a neklid jsou stejné. Rafał Wojaczek začínal s generací pozdější Nové vlny (Ryszard Krynicki, Stanisław Barańczak nebo Adam Zagajewski), ale byl spíše těžko zařaditelným provokatérem a samorostem. Jeho život, který dobrovolně ukončil v pětadvaceti letech, obrostl od té doby legendami. V Mikołowě, kde se narodil, vzniklo i kulturní centrum a institut zkoumající jeho tvorbu. Genius loci nakonec člověka jistě ovlivňuje – básníka Krzysztofa Siwczyka si režisér Lech Majewski vybral jako představitele hlavní role v experimentálním černobílém snímku Wojaczek.

„Splátka dluhu“, poctivě připravený výbor z Wojaczkovy poezie Který nebyl, jehož editorem je básník Norbert Holub, je zajímavý i v tom, že soustřeďuje překlady různých českých překladatelů, mnohdy ještě ze samizdatu – J. A. Pitínského, Václava Buriana, Violy Fischerové nebo Víta Slívy. Ty nejnovější překlady pak patří Janu Faberovi a Soně Filipové. Někteří z nich knihu Který nebyl osobně představí 21. února v pražské kavárně Fra a o den později pak v Ostravě, v klubu Fiducia. Další hmatatelný důkaz Protimluvu, který je.

Lucie Zakopalová

Monodrama „Chudí v Lodži“ v Činoherním studiu

Jednou z několika podzimních premiér ústeckého Činoherního studia bylo monodrama Chudí v Lodži na motivy stejnojmenného románu Steva Sem-Sandberga, ve kterém zní hlasy těch, kteří v lodžském ghettu nepřežili.

Román představuje každodenní život v nacisty zřízeném ghettu, přesněji, každodenní boj o přežití a s tím spjaté strategie přežití. Děj sleduje osudy několika postav – vedle Adama Rzepina, jeho sestry, Mordechaje Chaima Rumkowskiho i Věry Schulzové, Židovky z Prahy, která se zapojuje do ilegální činnosti. Rumkowski v čele ghetta předpokládá, že zvýšením produktivity zachrání aspoň pracující ghetta, má post a na něj vázanou moc, vládne nad životem a smrtí, je nucen řešit ta nejméně záviděníhodná morální dilemata. Jezdí po ghettu v kočáře, na tamních penězích je jeho portrét, zneužívá děti ze sirotčince a vyjednává s Němci.

Steve Sem-Sandberg působil v Praze jako dopisovatel deníku Svenska Dagbladet a netají se svým blízkým vztahem k městu. Českou kulturu a literaturu zachytil ve sbírce esejů Prag (No Exit). V češtině vyšel v roce 2011 román Chudí v Lodži a v následujícím roce román Ravensbrück, který vypráví osudy Mileny Jesenské. Oba romány byly nominovány na celoskandinávskou Cenu Severské rady a Chudí v Lodži byli oceněni Augustovou cenou (prestižní literární cena pojmenovaná po Augustu Strindbergovi).

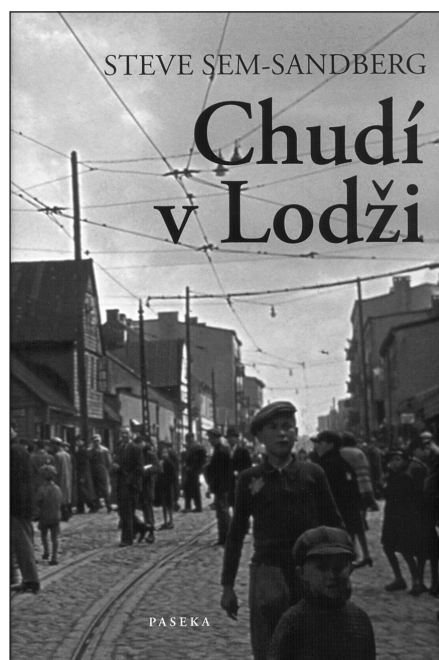
Letošní sezóna v Činoherním studiu nese podtitul VŠECHNO JE V TOBĚ s odkazem na loňskou sezónu označenou CO TEDĚ / KUDY VEN. Obdobně také tento počín je pokračováním několikaleté dramaturgické linie studia zaměřené na reflexi totalitních systémů ve

střední Evropě ve 20. století, přesněji, na „osud“, příběh, roli jedince v konfrontaci s takovými systémy. Tato linie je dána i místně, regionem Sudet. Obdobně i volba románu, inspirace pro monodrama, je vázána lokálně. V Ústí nad Labem byla významná židovská komunita, z níž část emigrovala do USA a stopy ostatních vedou, mimo jiné, i do Lodže a následně do Osvětimi.

Podle dramaturga, Vojtěcha Bárty, je zajímavý také osud samotného města, neboť Lodž může posloužit coby symbol industrializace, procesu, ve kterém se město prudce rozrostlo díky rozmachu textilního průmyslu, který následně ustupoval.

V inscenaci je reflektována románová postava kontroverzního Mordechaje Chaima Rumkowskiho a každodenní život v ghettu nazíraný optikou Adama Rzepina. Dalším inspiračním zdrojem inscenace je fiktivní proces s Rumkowskiem zachycený v románu Továrna na mucholapky Andrzeje Barta či chasidské příběhy, pohádky (včetně pohádky o rentgenu odkazující na rentgenové snímky nalezené v ghettu) a bajky, které v inscenaci vypráví Adam své sestře Lidě. Monodrama je interpretované Jaroslavem Achabem Haidlerem v ambivalentním kostýmu na minimalistické scéně s objektem plným střepů evokujících rozbitý skleněný poklop.

V obecnější rovině inscenace poukazuje na současné nazírání průmyslu holocaustu a zároveň upozorňuje, slovy Vojtěcha Bárty, na „nepříjemné dějinné pravdy, neboť lodžské ghetto teoreticky mohlo být osvobozeno Rudou armádou, ale ta počkala, až si Němci situaci v ghettu vyřeší.“ Připomíná nám, že destruktivní síla těchto mechanismů tvořících dějiny v té době je pro nás v současnosti nepředstavitelná, motivy jednání

jedince v daných podmínkách se staly nesouditelnými.

Premiéru si inscenace odbyla na 4. ročníku Festivalu Sudety (17.11.2012). Dramaturgie festivalu, jak naznačuje samotný název, se soustředí na současné vnímání regionu Sudet v širším kontextu střední Evropy.

Zmíněný region Sudet a jeho industrializace se odrazily v dramaturgii Činoherního studia tematizováním vztahu k menšinám a života v oblasti, kde byla tovární výroba utlumena, opuštěna. V tomto kontextu se nabízí koncept postindustriální společnosti Daniela Bella či Alaina Touraina, avšak oba myslitelé ponechali stranou nová sociální rizika spjatá s procesem deindustrializace, která se v regionu projevují.

V linii monodramat uváděná dramaturgie navazuje na autobiografii Byly jsme tam taky Dagmar Šimkové interpretovanou Natašou Gáčovou či na monodramata Byl jsem velitelem v Osvětimi či Farma zvířat realizované Filipem Nickollsem.

Pokračuje také v linii dramaturgie jako např. 32 hodin mezi psem a vlkem Jana Tichého tematizující vyhnání

sudetských Němců z Nového Boru a poukazující na brutalitu vyhnání coby aktu pomsty. Premiéra byla provázena vášněmi, včetně demonstrace před divadlem.

V letošní sezóně měl premiéru Dekalog polských tvůrců Krzysztofa Kieślowského a Krzysztofa Pie-

siewiczze (režie Filip Nuckolls) – série příběhů z malého sídliště ve Varšavě 80. let poukazující na Desatero a zejména na morální dilemata všedního dne.

V Činoherním studiu se můžeme těšit na premiéru hry Tkalcí, sociálního dramatu významného

německého dramatika přelomu 19. a 20. století Gerharta Hauptmanna, a inscenace na motivy autobiografické prózy Josefa Jedličky Kde život náš je v půli se svou poutí, představující osobní svědectví o krizi ideálů a bourání starého Mostu.

Magda Juránková

O životě za zdí s Marlen Haushoferovou

Žena z města přijíždí na víkend ke svým známým do hor. Manželský pár odjede večer na zábavu do vesnice v předhůří, ani do rána se ovšem nevrátí. Žena jim jde naproti a cestou naráží na neviditelnou zeď. Za zdí ustal veškerý život. Žena se v izolovaném alpském údolí snaží přežít – sází brambory, fazole a rajčata, chodí na lov a učí se starat o krávu, kterou náhodou našla. Společnost ji dělá pes Luchs a kočka beze jména. Tak plynou měsíce a roční období. Čas, ve kterém žena bojuje ve dne o svou nuznou materiální existenci a po večerech přemítá nad svým starým i novým životem za zdí, končí násilným mementem. Na horské pastvině nad chatou se objevuje další člověk – muž. Zabije Luchse sekerou a žena ho vzápětí zastřelí.

To je stručný děj novely Zeď, nejvýznamnější knihy rakouské spisovatelky Marlen Haushoferové (1920-1970). Zeď byla po svém vzniku (1963) zapomenuta i se svou autorkou, dvojnásobnou držitelkou nejvyššího státního vyznamenání za literaturu. První vlna zájmu o knihu se datuje do 80. let, kdy v ní ženské hnutí spatřilo návod k radikálnímu feminizmu a pacifistě pro změnu apokalyptické kulisy světa po globální katastrofě. Vzhledem k tomu, že literární předloha postrádá dialogy, platila Zeď dlouhou dobu za nezfilmovatelnou. Až nedávno ji na filmová plátna převedl režisér Julian Pölsler a obsadil do hlavní (přesněji řečeno jediné) role známou německou herečku Martinu Gedeck, kterou jsme mohli před časem zhlédnout např. jako Ulrike Meinhof v Baader Meinhof Komplexu. Mezi 17 jazyky, do kterých byla novela přeložena, čeština bohužel chybí. Českým čtenářům tak zbývá pouze německá, potažmo anglická Zeď (seženete ji např. na Amazon.com) a pokud jde o film, tak jeho trailer (<http://www.youtube.com/watch?v=0GWjp65R3zo>).

Co znamená Zeď?

Zeď lze číst romanticky - jako odklon člověka od civilizace k přírodě. Lze ji číst jako science fiction, eschatologickou vizi. Lze ji číst méně útěšně jako robinzonádu bez katarze, kde Pátek (pes Luchs) je zabít, aniž by to posloužilo ději. Dále v ní rezonuje existencionalní moment, podobně jako např. v Proměně Franze Kafky. Také Kafka zavře Řehoře Samsu za zdí svého pokoje, když jej nechá proměnit v odporného brouka. Činí tak v noci - noc je synonymem pro předěl mezi fikcí a realitou a vyvolává znepokojivé otázky: Je Zeď i Proměna skutečná? Jsou

Zeď a Proměna metafory? A jestli ano, co metaforizují? Máme zde co do činění s náhlým nočním přerывem. Je ale možné pochopit Proměnu i Zeď jako radikální domyšlení situace, která v obou případech – u Řehoře i ženy z města – (u)zrála dlouho předtím? Otázky se ze své vnitřní logiky vyostřují: zůstávají obě postavy vůči změně kulisy, které čelí, pasivní, nebo se na ni, nějakým ne zcela zjevným způsobem, podílí? Jsou jejími zamlčenými (spolu)autory?

Rodina Řehoře Samsy se od něj po jeho Proměně s odporem odvrací. Řehoř čelí rostoucí zášti a přehlížení, přestává jíst a umře. Jeho blízcí vědí, že i po Proměně je to stále on, Řehoř Samsa, přestávají v něm ovšem vidět lidské rysy a oslavují jeho smrt jako zbavení se nechutné přítěže. Připomeňme si rodinnou konstelaci, která Proměně předcházela: Řehoř, cestující obchodník, nosí domů výplatu, ze které žije otec, matka i jeho sestra. Uvědomuje si, že vydržuje celou rodinu, která si na to zvykla a bere to jako samozřejmost, ale nevdá mu to: chce, aby jeho blízcí žili pohodlně, a nechce jim dělat starosti. Vztah rodiny a Řehoře je již tedy před Proměnou asymetrický. Řehoř je člověkem před i po Proměně, ale současně platí, že jím v obou případech už v jistém smyslu není. Proti tomu, že jej rodina zredukovala na „stroj na peníze“, Řehoř mnoho nenamítá. A právě za to jej Franz Kafka trestá, když jeho de-subjektivizaci dopovídá literárními prostředky. Proměna je metafora - dovršuje jen to, co zrálo před ní, přičemž tomu dává vrcholný výraz. Vypráví to až do surreálního konce.

Také Haushoferová vztyčuje svou Zeď v noci. Když přišel film vlno v říjnu do kin, vzbudil rozporuplné reakce. Jedna část diváků se po půl hodině nabaží alpských scenérií a začne se znuděně koukat na hodinky. Druhá část diváků má film za strhující. Co se zračí v tomto rozporu? Klíčem k filmu (stejně jako ke knize) je schopnost sledovat vnitřní život ženy. Schopnost veítit se do ženy a ztotožnit se s ní. Nejnápadnější motiv díla, metafora Zdi, odkazuje stejně jako Kafkova myšlenka Proměny na „vysoký“ existencionalní žánr. A s tím na literární tradici, kterou můžeme s klidným svědomím označit za středoevropskou.

Žena – alter ego Marlene Haushoferové - má manžela a děti, ale nezdá se, že by truchlila po starém životě. Svou

pokračování na straně 30

dokončení ze strany 29

samotu přijímá poměrně rychle jako danou. Nyní, kdy byla vztyčena Zeď a čas se utišil, se jí poprvé skýtá možnost „postavit se svým vlastním myšlenkám“. A snad právě a jen tehdy. Pro „sebe před Zdí“ nalézá málo sympatií. Její dosavadní život byl determinován množstvím povinností a starostí bez možnosti jej svobodně utvářet. Stěžuje si, že je nepřipravena a nevyzbrojena pro „skutečný život“, a myslí tím svůj nový život za Zdí (s. 69). Předtím, jak konstatuje, měla vždy „neurčitý pocit nepohodlí“ a její mysl byla ovládána nepokojem, obklopena nepřátelským a sebestředným světem. V prvních dnech za Zdí zatlouká u lovecké chaty okna, aby se uchránila před jediným nepřítelem, kterého dosud znala – před lidmi.

Vznik Zdi tak není nevysvětlitelný a absurdní, jak se zdá, když knihu čteme jako robinzonádu nebo science-fiction, ale v načrtnutém pohledu se jeví vyjednaným, ba dokonce vynuceným. Vynuceným nikoli proti vůli ženy, ale jí samotnou. Může představovat jednu z možných odpovědí, k níž člověk dospívá za jistých okolností či v jisté fázi svého života. Nabytá svoboda ovšem není

zadarmo, ale je vykoupena trýznivou samotou, která ohrožuje rozum ženy – posledního člověka na Zemi.

Je pozdě pro lásku?

Po dvou letech si žena uvědomí, že si už nikoho vedle sebe neumí představit. Snad jen starou ženu, se kterou by si mohla vyprávět a společně se smát. Když nahlédne, že by její společnice umřela patrně před ní, a ona by byla opět sama, zapudí i tuto myšlenku. O co méně myslí žena na lidi, o to více se otvírá světu zvířat. K Luchsovi, Belle i býčkoví přistupuje s láskyplnou zodpovědností. Jen stará kočka (která je stejně jako žena bezejmenná) přijímá její péči s chladnou rezervovaností a zachovává si vůči ní autonomii. Snad proto k ní žena chová tichou úctu. Každé z koťat, které kočka povije a které pak zajdou, se ženě nevratně vryje do srdce.

Navzdory tomu, co bylo řečeno, není Zeď příběhem o autismu, ať již by byl ženě osudem nebo volbou. V extrémních podmínkách vystupuje do popředí opačný leitmotiv, totiž možnost a schopnost vztáhnout se k druhým. Žena píše: „Neexistuje racionálnější impuls, než je láska. Činí náš svět snesitelnější pro toho, kdo

miluje, i toho, kdo je milován. Měli bychom uznat, že toto je naše jediná šance, naše jediná naděje pro lepší život.“ (s. 210). Dodává: „Nyní je však již pozdě“. A myslí tím, že pro ni.

„Nic nekončí“

Konec Zdi má v sobě jistou naději - navzdory tomu, co bylo řečeno, a násilí, jehož nositelem je neznámý muž. Tím se kniha zásadně odlišuje od Proměny, kde Řehoř Samsa na konci umírá jako odporný hmyz. Žena shodí mrtvolu muže do rokle a pohřbí Luchse. Ráno opustí nadobro horskou pastvinu („Alm“) a sejde s krávou Bellou do lovecké chaty, kam za ní během noci přijde kočka a lehne si vedle ní. Přichází zima. Koncem února končí žena se sepisováním svého příběhu, když již nemá žádný papír na psaní. S odstupem nalézá novou odvahu, a to i přesto, že jí dochází zápalky a munice. Bella je opět březí a možná budou zase i koťata. Žena si uvědomuje, že toto není konec, a že „vše pokračuje“. Přichází něco nového a ona se tomu nemůže ubránit.

Jan Jüptner

Haushofer, Marlene, *The Wall*, Cleis Press: 1990 (2. vydání), 244 s.

■ Příběh o životě za zdí byl nedávno zfilmován.

zdroj: Studio Canal Germany

Křest 1. čísla Demokratického středu

První číslo DS bylo pokřtěno červeným vínem 7.11.2012 v pražském Jerichu. S VŘSR neměl křest nic společného.

foto: Tomáš Fošum

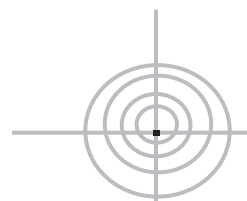

Křtu se zúčastnili autoři i sympatizanti Demokratického středu. Pivo a víno tekly proudem.

foto: Tomáš Fošum

Přečtete si v příštím čísle:

- Start seriálu zraněná města (tentokrát už doopravdy)
- Miloš Doležal a jeho Čihošťský zázrak
- Kolik tváří má Janusz Palikot?

EVROPSKÉ HODNOTY NÁZORY I SOUVISLOSTI

Evropské hodnoty jsou think-tank, který přináší kvalifikované názory na zásadní společenská témata a pojmenovává české zájmy v evropských a globálních souvislostech.

Od roku 2005 usilujeme skrze výzkumné a vzdělávací aktivity o informovanou a důstojnou veřejnou debatu zaměřenou na úspěch České republiky ve světě. Nevyhýbáme se složitým a dlouhodobým problémům. Podporujeme taková řešení, díky nimž bude Česko a Evropa svobodnější, silnější a bezpečnější. Jsme nevládní nezisková organizace, která není spojena s žádnou politickou stranou.

NAŠE TÉMATA	Zaměřujeme se na tematické oblasti, které považujeme za rozhodující pro budoucnost České republiky a její působení v Evropské unii.
ODPOVĚDNÉ VLÁDNUTÍ	Liberální demokracie založená na důstojné politické kultuře, dodržování principů právního státu a pravidel dobré správy, jakož i na aktivní účasti občanů.
SEBEVĚDOMÝ ZÁPAD	Pevné transatlantické spojení usilující o udržitelný světový řád stojící na vzájemném respektu s velmocemi jako je Čína, Indie a Rusko.
EVROPSKÁ INTEGRACE	Životaschopné společenství demokratických států umožňující prosperitu uvnitř a ochranu společných zájmů navenek.
VNITŘNÍ BEZPEČNOST	Zachování občanských svobod a společenské soudržnosti zabraňováním extremismu, rozvážnou imigrační politikou a účinnou integrací menšin.
VITÁLNÍ EKONOMIKA	Svobodné podnikání podporované svižnou byrokracií, průhledná a férová soutěž o veřejné zakázky, dynamická exportní politika a důraz na úspory energie.

Vedle vlastní publikační činnosti - vydávání odborných monografií, studií, doporučení, glos a komentářů pro média - pořádáme semináře, konference a školení pro odbornou a širší veřejnost.

Na svých akcích zprostředkováváme dialog mezi politiky, odborníky, novináři, podnikateli a studenty.

Kancelář: Vltavská 12, 150 00 Praha 5
Telefon: +420 210 088 877
E-mail: info@evropskehodnoty.cz

Web: www.evropskehodnoty.cz
Facebook: www.facebook.com/Evropskehodnoty

ODPOVĚDNÉ VLÁDNUTÍ • SEBEVĚDOMÝ ZÁPAD • EVROPSKÁ INTEGRACE • VNITŘNÍ BEZPEČNOST • VITÁLNÍ EKONOMIKA